

ÖĞRENCİLERİNİN GÖZÜNDEN PROF. DR. HASAN ONAT**“İLME VE İNSANLIĞA ADANMIŞ BİR HAYAT”**

Prof. Dr. Hasan Onat, Though The Eyes of His Students,

“A Life Dedicated to Knowledge and Humanity”

Recai DOĞAN*

Öz

Bu makale, “Öğrencilerinin gözüyle Prof. Dr. Hasan Onat kimdir?” sorusu üzerine kurgulanmıştır. Hasan Onat’ın doktora tez danışmanlığını yaptığı öğrencilerinin ifadeleriyle insani, eğitimci ve akademik yönü, mezhepler tarihi alanına katkısı ile yetiştirdiği öğrencilerine bıraktığı bilimsel miras ve geleneğin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik yaklaşıma göre tasarlanmıştır. Çalışmadaki katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme tekniklerinden önceden belirlenen kriterlere uyan tüm katılımcıların araştırma kapsamına alındığı “ölçüt/kriter örnekleme” kullanılmıştır. Araştırmada, İslam Mezhepleri Anabilim Dalı’nda öğretim üyesi olarak görev yapan 17 öğretim üyesi ile mülakat yapılmıştır. Araştırma verileri, çalışma grubuna gönderilen yarı yapılandırılmış mülakat formu ve google meet üzerinden yapılan mülakatlarla elde edilmiştir. Elde edilen nitel veriler, içerik analiziyle

Abstract

The basic problematics of this article, “Who is Prof. Dr. Hasan Onat though the eyes of his students?” based on the question. It is aimed to determine Onat’s scientific heritage and tradition with humanitarian, educational and academic aspect, contribution to the field of history of sects, that he left to his students. The research is designed from qualitative research patterns to phenomenological approach. It is used the “Criterion sampling”. In the research, it is interviewed with 17 faculty members whose entire doctoral process was completed under the guidance of Hasan Onat. The research data has been obtained through a semi-structured interview form sent to the study group and interviews conducted via Google meets. The themes of the research are determined by encoding the qualitative

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye, rdogan06@divinity.ankara.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9668-4563>

Prof. Dr., Türkiye Kırgızistan Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Bilimleri Bölümü Bişkek, Kırgızistan, recai.dogan@manas.edu.kg

Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
18.04.2021	21.06.2021	30.06.2021

yapısal ve kapalı kodlama yapılarak araştırmanın temaları belirlenmiştir. Araştırma sonunda öğrencilerinin ifadelerinden Hasan Onat'ın bilimselliği, düşünmeyi, araştırmayı, kitap okumayı bir yaşam biçimi haline getiren, hayatını ilme ve insanlığa adayan, arkasında herkesin yaralanabileceği çok yönlü miras bırakan ve bunlarla daima yaşayacak ve örnek alınacak erdemli bir insan, duruşuyla, konuşma üslubuyla, çok yönlü bilgi birikimiyle iyi bir akademisyen olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hasan Onat, İslam Mezhepleri Tarihi, Fikir-Hadise İrtibatı, Bilimsel Yöntem, Şiilik

data from the semi-structured interview form structurally and closed coding by content analysis. At the end of the research from the statements of their students, it has been concluded that Hasan Onat is a virtuous person who prioritises knowledge, science, thinking, research, reading and converts all to a way of life, who devotes his life to knowledge and humanity and who will always be remembered as a well academician with his speaking style, his multi-faceted knowledge.

Key Words: Hasan Onat, History of Islamic Sects, Idea-Hadith Concern, Scientific Method, Shiism

GİRİŞ

Dünya düşünce tarihinde sosyal bilim alanında pek çok bilim insanı gelip geçmiştir. Bunların bir kısmı düşünce tarihinde, yazdıkları ve yaptıklarıyla iz bırakmışlardır. Her birinin iz bırakmasının sebebi farklı farklıdır. Bazısı ele aldığı konularla, bazısı metodolojisiyle bazısı da üslubuyla bunu başarmıştır. Fakat hepsinin ortak noktası, geçmişi iyi analiz edip günümüze ve geleceğe taşıyan bir zihin yapısına sahip olmaları ve eserlerinde bunu gösterebilmeleridir. Bu bağlamda ilahiyat alanında iz bırakanlardan biri de Hasan Onat'tır.

Hasan Onat'ın insanların zihin ve duygu dünyasında 40 yıllık akademik hayatı boyunca iz bırakmasının en önemli sebebi, eserlerinde dini geleneği iyi anlayıp analiz ederek günümüze taşıması, bir tek kişi bile olsa ulaştığı sonuçları her vesileyle paylaşmaya çalışmasıdır. Bu durum, akademik hayatı incelendiğinde hemen fark edilebilir.

Bir insan kişiliğinin çeşitli boyutları hakkında onu tanıyan kişiler pek çok şey söyleyebilirler. Ancak söz konusu kişi bir bilim insanıysa onu -özellikle bilimsel kimliği açısından- en iyi tanımlayabilecekler, akademik hayatın en önemli çalışması olan doktora tez sürecini onunla geçirip tamamlayan doktora öğrencileridir. Hasan Onat, İslam Mezhepleri Tarihi alanında bilimsel çalışmalar yapmış¹ ve bu

¹ Eserlerinden bazıları şunlardır: Hasan Onat, *Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993); Hasan Onat

alandan tanınmış bir sosyal bilimci, ilahiyatçıdır. Bu alanın ilklerinden Ethem Ruhi Fıglalı'nın öğrencisidir. Onat, İslam Mezhepleri ile ilgili yaptığı çalışmalarla hiç kuşkusuz bu alanın öncü hocalarından ve alanın kurumsallaşmasını sağlayan kişidir.

Hasan Onat akademik hayatı boyunca İslam Mezhepleri alanında pek çok bilimsel çalışma yapmıştır. Çalışmalarını bilimsel platformlarda sunmuş, toplumun farklı kesimlerine konferanslarıyla, yazılarıyla ulaştırmaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra öğretim üyeliği unvanını aldıktan sonra pek çok yüksek lisans ve doktora yaptırarak çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Yetiştirdiği öğrencilerinin pek çoğu da İslam Mezhepleri Anabilim Dalı'nın ilk öğretim üyeleri arasında yer alır. Dolayısıyla Onat, alana hem yaptığı bilimsel çalışmalarla hem de yetiştirdiği öğrencileriyle katkı sağlayan bir akademisyendir. Türkiye'de özellikle 1980 sonrası İslam Mezhepleri alanının bilimsel gelişiminde Hasan Onat'ın önemli yeri ve rolü vardır.

Hasan Onat'ın elbette mezhepler tarihi alanına yaptığı katkı, sadece yazdığı eserler ve yetiştirdiği öğrenci sayısı ile değerlendirilemez. O, Türkiye'de İslam Mezhepleri alanında Yusuf Ziya Yörükân (ö. 1954), Muhammed b. Tâvî et-Tancî (ö. 1974) ve Ethem Ruhi Fıglalı'nın çalışmalarını ve metodolojilerini takip ederek alanda bir gelenek oluşmasının yolunu açmıştır. Denilebilir ki, Hasan Onat'ın İslam Mezhepleri alanına yaptığı en önemli katkı, söz konusu alanın geleceğinin oluşmasına ve kendisinden sonra bu geleneğe sahip çıkacak bilim insanlarının yetişmesine verdiği emektir.

Hasan Onat danışmanlığında 1994-2018 yılları arasında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yirmi iki doktora tezi tamamlanmıştır.² Doktorasını Onat'ta bitiren öğrencilerinin tamamına

vd., *Temel Dini Bilgiler: Ders Kitabı* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2002); Hasan Onat, *Türkiye'de Din Anlayışında Değişim Süreci* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003); Hasan Onat vd., *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi Yayınları, 2007); Hasan Onat, *İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği* (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2019); Hasan Onat'ın bütün çalışmaları için bkz. Nuran Üçok vd., "Prof. Dr. Hasan Onat'ın Akademik Yayınları, Gazete Yazıları, Söyleşileri ve TV Programları", *Türk Yurdu Dergisi* 399 (2020), 1-12.

² 02.02. 2021 tarihinde YÖK tez tarama sayfasında, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı'nda yapılan tezler ve tez arama bölümünde danışman kısmında isim bazında yapılan arama sonuçlarına göre elde edilen verilerdir. Buna göre Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim

yakını da Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinin İlahiyat fakültelerinde İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı'nın ilk hocaları olmuş ve lisan-süstü çalışmalar yaptırmışlar ve yaptırmaya devam etmektedirler. Dolayısıyla Hasan Onat yetiştirdiği öğrencileri aracılığıyla İslam Mezhepleri Tarihi alanına katkı yapmaya devam etmektedir.

Makalenin, temel problemi, "Öğrencilerinin gözüyle Prof. Dr. Hasan Onat kimdir?" sorusudur. Bu bağlamda çalışmada Hasan Onat'ın, doktora tez danışmanlığını yaptığı ve halen İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalışan akademisyen öğrencilerinin gözüyle ortaya konulması amaçlanmıştır. Böylece çalışmada, Onat'ın insani, eğitimci ve akademik yönü ile mezhepler tarihi alanına katkısı ile yetiştirdiği öğrencilerine bıraktığı bilimsel miras ve gelenek, bizzat öğrencilerinin ifadeleriyle belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, sosyal olaylar ve olguların oldukları, yaşandıkları şekilde incelenmesi ve açıklanması temeline dayanan, insanların olaylar ve olguları yaşadıkları şekilde açıklama amacıyla doküman analizi, gözlem ve görüşme/mülakat gibi nitel veri toplama yöntem ve

Dalı'nda Prof. Dr. Hasan Onat danışmanlığında tamamlanan doktora tezleri kronolojik olarak şunlardır: Sönmez Kutlu (1994). Mürchie ve Horasan -Mavaraunnehir'de Yayılışı-; Osman Aydın (1998). Mu'tezile'nin Beş Esasının Teşekkülünde Ebu'l-Hüzeyl'in Yeri; Yusuf Benli (1999). Hicri II. Asırda Kufe Merkezli Şii Nitelikli Gulat Hareketleri; Murat Ergin (2000). Siyasi ve İtikadi Mezheplerin Doğuşunda Kabile Asabiyetinin Rolü; Muharrem Akoğlu (2001). Mihne Hadiseleri ve Mu'tezile'nin Tarihi Seyrine Etkisi; Ahmet Bağlıoğlu (2003). Dürziliğin Teşekkül Süreci ve İnanç Esasları; Sıddık Korkmaz (2003). Tarihi Süreç İçerisinde Sebeyye; Mehmet Ümit (2003). Zeydiyye-Mu'tezile Etkileşimi ve Kasım er-Ressi; Mehmet Atalan (2004). Şiiliğin Farklılaşma Sürecinde Ca'fer Es-Sadık'ın Yeri; Metin Bozan (2004). İmamiyye'nin İmamet Nazariyesi'nin Teşekkül Süreci; Ömer Faruk Teber (2005). XVI. Yüzyılda Kızılbaşlık Farklılaşması; Muzaffer Tan (2005). İsmailiyye'nin Teşekkül Süreci; Mehmet Keskin (2005). Eş'ariliğin Teşekkül Süreci 'el-Eş'ari Dönemi'; Şahı Ahmedov/Ahmet Şahinoğlu (2005). Azerbaycan'da Şiiliğin Yayılması Süreci; Yusuf Gökalt (2006). Zeydilik ve Yemen'de Yayılışı; Cemil Hakyemez (2006). Gaybet İnanca ve Şiilik'teki Yeri; Namık Kemal Karabiber (2007). Ehl-i Beyt Tasavvuru ve Erken Dönemdeki Yansımaları (Hicri I-II. Asır); Doğan Kaplan ((2008). Buyruklara Göre Kızılbaşlık; Ali Avcu (2009). Karmatiler'in Doğuşu ve Gelişim Süreci; Mederbek Kadyrov (2016). Kırgızların İslam Anlayışının Tarihsel Arka Planı ve Bazı Dini Yapılanmalar (Sovyetlerin Çöküşüne Kadar); İsmail Akkoyunlu (2017). İbn Teymiyye'nin Şia'ya Reddiyesi; Fatmanur Alibekiroğlu (2018) (İkinci Danışman). Tarihsel Süreçte Hanefilik-Mu'tezile İlişkisi.

tekniklerinin kullanıldığı, olay, olgu ve algıların doğal ortamlarında bütüncül ve gerçekçi olarak belirlenmesine yönelik bir sürecin takip edildiği araştırma türü olan nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik yaklaşıma göre tasarlanmıştır.³ Bilindiği gibi çalışma evreninden amaca uygun örnek seçme işlemine “örnekleme”, seçilen örnek modele de “örneklem” denir. Çalışmadaki katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme tekniklerinden önceden belirlenen kriterlere uyan tüm katılımcıların araştırma kapsamına alındığı “ölçüt/kriter örnekleme” kullanılmıştır.⁴ Bu bağlamda araştırma örnekleminde/çalışma grubunda aşağıdaki kriterler kullanılmıştır:

- Doktora tez sürecinin tamamını Hasan Onat danışmanlığında tamamlamak: Doktora süreci, hoca-öğrenci ilişkisi ve etkileşimi açısından son derece önemlidir. Akademik açıdan oldukça uzun sayılabilecek doktora süreci, danışman ve doktora öğrencisinin birbirlerini yakından tanıma, özellikle de öğrencilerinin danışmanlarının insani, eğitici-öğretici ve akademik yönünü daha iyi görebilme fırsatını sağlar. Dolayısıyla Hasan Onat’ın danışmanlığında doktorasını tamamlayan öğrencilerinin hocalarını yakından tanımaları doğaldır. Onunla pek çok yaşanmışlıkları vardır. Çalışmada, Onat danışmanlığında doktora başlıyıp süreci onunla tamamlamayan ya da bir başkasında başlıyıp hocada tamamlayan öğrenciler araştırmanın kapsamına alınmamıştır.
- Bir üniversitede İslam Mezhepleri Anabilim Dalı’nda aktif öğretim üyesi olarak çalışıyor olmak: Hasan Onat’ın İslam Mezhepleri alanındaki rolü ve katkısını belirleyebilmek açısından önemlidir. Çünkü üniversitede akademik çalışmalarını devam ettiren bir öğretim üyesinin, Hasan Onat’ın İslam Mezhepleri alanına katkısını daha iyi değerlendirebilme yetkinliğine sahiptir. Dolayısıyla dok-

³ Alan Bryman, *Social Research Methods* (Oxford UK: Oxford University Press, 2001), 162-165; John W. Creswell, *Research Design: Qualitative, Quantitative, And Mixed Methods Approaches* (California: Sage Publications, 2003), 145-148; Ali Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma. Yöntem, Teknik ve İlkeler* (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2005), 129-131.

⁴ Bkz. Ali Özdemir, *Yönetim Biliminde İleri Araştırma Yöntemleri ve Uygulamalar* (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2008), 72-78; Ali Baltacı, “Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7 / 1 (2018), 231-274.

torâ sürecinin tamamını Hasan Onat danışmanlığında tamamlayan ancak akademik bir kurumda görev yapmayan öğrencileri de çalışma kapsamına alınmamıştır.

Belirlenen iki temel ölçüte göre doktora sürecinin tamamını Hasan Onat danışmanlığında tamamlayıp halen herhangi bir üniversitede İslam Mezhepleri Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapan 12 Prof. Dr., 6 Doç. Dr., 2 Dr. Öğr. Üyesi olmak üzere 20 öğretim üyesi tespit edilmiştir.⁵ Bu öğretim üyelerinden 17si (9 Prof. Dr, 6 Doç. Dr., 2 Dr. Öğr. Üyesi) ile mülakat yapılmıştır.

Mülakat soruları belirlenirken öncelikle iki uzman görüşü alınmıştır. Ardından 3 katılımcıdan cevaplar alınarak sorular anlaşılma, açıklık ve kapsayıcılık açısından gözden geçirilip tekrar uzman görüşüne sunulmuştur. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış mülakattaki sorular -katılımcıların içten ve samimi cevap verdikleri varsayımından hareketle- “Öğrencilerinin gözüyle Hasan Onat kimdir?” sorusunun cevabını betimleyebilecek niteliktedir. Dolayısıyla araştırmanın nitel verileri güvenilir ve geçerli niteliktedir.

Araştırma verileri, öncelikle araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış mülakat ile elde edilmek istenmiştir. Ancak pandemiden dolayı bu tekniğin uygulanması mümkün olmamıştır. Bunun üzerine yarı yapılandırılmış mülakat soruları katılımcılara gönderilerek cevaplandırılmaları istenmiştir. Mülakatta çalışma grubuna, “Öğrencilerinin gözüyle Prof. Dr. Hasan Onat kimdir?” temel sorusuyla ilgili şu beş soru yöneltilmiştir: 1. “Sizce Hasan Onat nasıl bir kişiliğe sahipti?” 2. “Sizce Hasan Onat nasıl bir eğitmen/öğreticiydi?” 3. “Sizce Hasan Onat nasıl bir akademisyendi ve akademisyenliğini ifade eden temel özellikleri nelerdi?” 4. Sizce Hasan Onat'ın Mezhepler Tarihi'ne kazandırdıkları nelerdir?” 5. Öğrencilerine nasıl bir miras bıraktığını düşünüyorsunuz? Ya da “Hasan Onat'tan neler öğrendiniz?”

Bazı katılımcı öğretim üyelerinden gelen cevaplarda yeterli bilgi olmaması durumunda bunlarla google meet üzerinden tekrar mülakat yapılmıştır. 15 Ocak- 20 Şubat 2021 tarihleri arasında katılımcılardan mülakat sorularının cevapları alınmış ve bir kısmı ile de tekrar

⁵ Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin tam listesi ve kurumları ile ilgili bilgiler ekte verilmiştir.

google meet üzerinden mülakat yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat sorularına verilen cevaplardan ve online mülakatlardan elde edilen nitel veriler, içerik analiziyle yapısal ve kapalı kodlama (K1, K2, K3...) yapılarak araştırmanın temaları belirlenmiştir. Araştırma ana ve alt temalarının oluşturulmasında mülakat sorularına verilen cevaplar ile tamamen katılımcıların ifadelerine dayanan ve üzerinde görüş birliğine varılanlar esas alınmıştır. Başka bir ifadeyle ana ve alt temaların oluşturulmasında tümevarım ve tümdengelim birlikte kullanılmıştır. Diğer taraftan makalede genel olarak Onat'ın öğrencilerinden söz edildiğinde "katılımcı" yerine "öğrenciler" ya da "öğrenci-akademisyenler" ifadesi kullanılmıştır.

Bulgular

Doktorasını, Hasan Onat danışmanlığında tamamlamış olan bütün öğrencileri mülakat sorularını cevaplamayı ve google meet üzerinden mülakat yapmayı içtenlikle ve tereddütsüz kabul etmiş ve zaman ayırmışlardır. Ayrıca her öğrencisi, mülakat soruları arasında yer almamasına rağmen, Hasan Onat'ın öğrencisi olmaktan duydukları mutluluğu özellikle belirtmişlerdir. Örneğin K14, bu duygu ve heyecanını, "Bana, hayatının en büyük şansı nedir? diye sorsalar, herhalde "Hasan Hoca'nın öğrencisi olmaktır." ifadeleriyle K13 ise "Onun öğrencisi olmak benim için her zaman bir gurur ve heyecan vesilesi olmuştur." diye belirtmektedir.

Öğrencilerinin Hasan Onat ile ilgili soruları verdikleri cevaplar, araştırma kapsamında, "insani yönü, eğitimci-öğretici yönü, akademik yönü, Mezhepler Tarihi alanına katkısı ve öğrencilerine bıraktığı miras" başlıkları altında değerlendirilmiştir. Araştırma, söz konusu ana temalar üzerine inşa edilmiş olsa da öğrencilerinin ifadelerinde, Hasan Onat ile ilgili betimlemelerin birbirine geçtiği görülmektedir. Örneğin hocanın insani yönü ile akademik yönünü, öğreticilik yönü ile mezhepler tarihi alanına katkısını veya ondan aldıkları miras ve örnekliliği hatta din anlayışını birlikte değerlendirmektedirler. Örneğin K5'in, "Sizce Hasan Onat nasıl bir kişiliğe sahipti?" sorusuyla ilgili ifadeleri şöyledir:

"Hasan Onat denilince okumak, sorgulamak, düşünmek, tartışmak, analiz etmek, farklı fikirlere hoşgörü ile yaklaşmak ve paylaşmak, akla gelmektedir. Tabiatı, onunla iç içe olmayı, onunla baş başa kalmayı çok seven, öğrendiklerini ve öğrettiklerini tabiatla bağdaştıran

bir yanı vardı. Okumak onun tutkusuydu. Çok yönlü olarak farklı disiplinlerden okumalar yapardı. Hayatı boyunca okuduğu sayısız kitapla, “kitap kurdu” sıfatını sonuna kadar hak ediyordu. Gönlü gibi kapısı da herkese açıktı. Samimi içten ve dürüst olup, ön yargılı olmayıp tutarlı idi. Arı bir Türkçe ile konuştuğu gibi beden dilini de etkin kullanırdı. Neyi nasıl söylenmesi gerektiğini çok iyi bilirdi. Bu nedenle karşısındakine pozitif enerji vererek etkilerdi. Oldukça nazik ve kibardı. Hoşlanmadığı şeyleri bile sabırla dinler sinirlenmezdi. Meraklı ve araştırmacı bir yapıya sahip olmakla beraber sabırlı ve kararlıydı. Güncel gelişmeleri yakından takip ederdi. Yaratıcı bir zekâyâ sahip olup özgüven sahibiydi. Olayları objektif ve tarafsız değerlendirirdi. Dinin sorun üretmek için değil sorunların çözümüne rehberlik etmek için geldiğini vurgulardı. Daima insan merkezli bir din anlayışına vurgu yapardı. Dil, din, mezhep, tarikat, cemaat veya siyasi fark gözetmeksizin hangi anlayışta olursa olsun herkese karşı sevgi ve saygı gösterirdi.”

K16'nın aşağıdaki ifadeleri de Hasan Onat'ın kişiliğini oluşturan özelliklerin birbirinden ayrılamayacağını ifade etmesi ve nitelmesi açısından dikkat çekicidir:

“Hasan Onat deyince aklıma gelen ilk hususlar; saygınlık, ciddiyet, kibarlık, disiplin, özveri, azim, kararlılık, çalışkanlık, soğukkanlılık, diğergâmlık, evrensellik, modernlik, çok yönlülük ve bilimsellik gibi hususlardır. Dolayısıyla Hasan Onat'ın kim olduğu ile ilgili bilgi verirken aslında aynı zamanda Hoca'nın kişilik özelliklerinin temel bileşenleri olan bu hususiyetlerin tamamını göz önünde bulundurmak gerekir. Zira Hasan Onat Hocamız, yere, zamana, şartlara ve kişiye bağlı olarak bu özelliklerinden birini ya da birkaçını öne çıkarırdı ama yine de bu durum onun kastının anlaşılması açısından bütün özelliklerinin göz önünde bulundurulmasını gerektirirdi. Aslında dikkatli bir şekilde durum analizi yapıldığında Hoca'nın söz, tavır ve davranışlarında yukarıda bahsedilen hususların her birinin bir araya gelerek oluşturduğu harmoniyi bulmak mümkündü.”

İnsani Yönü

Nazik ve Kibar

Mülakattaki “Sizce Hasan Onat nasıl bir kişiliğe sahipti?” sorusuna ilişkin cevaplarda öğrencileri hocanın nazik ve kibar oluşu üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Hocanın bu özelliğini istisnasız her öğrencisi vurgulamaktadır. K15, “Hasan Onat hem kibar hem de nazik kişiliği ile gönlümüzde taht kurmuştur.” ifadesiyle hocanın nezaketinin ve kibarlığının öğrencilerini nasıl etkilediğini belirtmektedir.

Onat'ın insani ilişkilerindeki nezaketini her zaman görmek mümkündür. Örneğin K17, Hasan Onat'ın kibar ve nazik oluşunu, “Hasan Onat, insanların onuruna kıymet verir ve sürekli ‘İnsanların onurunu incitmeyeceksiniz.’ diye vurgulardı. Kimseyi, özellikle öğrencilerini incitmemeye özen gösterirdi.” diye belirtirken K10 ise nazik ve kibar oluşunun diğer kişilik özelliklerinin yanı sıra akademik yönüyle de bir bütünlük gösterdiğini vurgulamaktadır:

“İnsani ilişkilerde ölçülü davranır, nezaketi elden bırakmazdı. Hocamızın bunca yıldır, abartısız, kızdığında dahi bir defa olsun kaba-laştığını, sesini yükselttiğini, bağırıp çağırdığını görmedim desem yalan olmaz. O ağırbaşlı bir duruşa sahipti. Meseleleri olgunlukla, ağırbaşlılıkla ve mantıklı bir şekilde hallederdi. Hocamız fevri biri değildi. Doğrudur, muhatap olduğu kişilerle arasına belli bir mesafe koyardı; bu mesafe koyuş başlangıçta kişilerde bir çekinme, hatta korku hissi uyandırır da zamanla bu korku ile karışık çekinme hissi saygıya, nezakete, hatta bazen hayranlığa dönüşebilirdi. Bu yönü öğrencilerinde “kalıcı” bir hoca-öğrenci, daha doğru bir ifadeyle usta-çırak ilişkisine dönüşürdü. O artık sizin her zaman hocanızdı. Aslında otoriter davranmasa da otoritesini her zaman hissederdiniz. Onun yanındayken içten gelen doğal bir hürmetle her zaman sözlerinize, hal ve hareketlerinize dikkat ederdiniz.”

K10, Hasan Onat'ın nazik ve kibar oluşunun sadece öğrencilerine değil farklı eğitim düzeylerine sahip her kesimden insanla ilişkilerinde de her zaman görülebileceğini belirtir ve onu “halktan biri” olarak nitelendirir. Lisanstan itibaren Onat'ın öğrencisi olan K13 de hocanın nazik ve kibar oluşuna vurgu yapmakta ve “bunca yıldır Hasan hocamın bir kez dahi sinirlendiğine, yüksek sesle konuştuğuna, kaba sözler sarf ettiğine, herhangi bir kimseye karşı yüzünü ekşittiğine şahit olmadım. O, insan olması hasebiyle herkese saygı duyar ve fikirlerini muhatap alırdı. İnsana insan olduğu için değer verirdi.” sözleriyle düşüncelerini ifade etmektedir.

Hasan Onat'ın nezaketi yapmacık değildir. Onun inandığı ilkelerle bütünleşmiştir. K16, bununla ilgili olarak şu tespitte bulunmaktadır:

“Hocamız, saygın bir insandı. Çünkü tüm kesimlerin takdirini kazanmıştı; ciddi bir insandı ama ciddiyeti asla asık suratlılık olarak görmezdi. Sürekli tebessüm etmesi de bunu gösterirdi. Ona göre ciddiyet, prensiplerle olurdu. Hocamız, son derece kibar bir insandı. Kibarlık ve nezaketi, konuşmasından ve davranışlarından rahatlıkla anlaşılabilirdi.”

K4 ise Hasan Onat'ın koşullar ne olursa olsun nezaketini hiçbir zaman kaybetmediğini vurgulamaktadır:

“Hoca, ilmî tartışmaları oldukça sever ve bulunduğu ortamları yoğun fikir alış-verişlerinin yaşandığı düşünce panayırılarına çevirirdi. Sahip olduğu fikirleri bilimsel temelli sağlam argümanlar ile ortaya koymaya gayret eder, bu bağlamda muhatabının doğruyu görmesine katkı sunar, ancak dayatmacı olmazdı. Zaman zaman tartışmaların harareti yükselse de hocanın nezaket kurallarını zorladığı asla vaki olmazdı.”

Bütün öğrencilerinin Hasan Onat'ın nezaketi ve kibarlığı ile ilgili birleştikleri ortak nokta, onun bu özelliğinin insani ilişkilerinde bütün söz ve davranışlarına yansımaları, abartıdan uzak, samimi ve içten, her koşulda varlığını koruyor olmasıdır. K3, Onat'ın bu özelliğinin, fikirleri aynı olmasa bile çevresindeki her kesimden insanla kolaylıkla dostluk ve yakınlık kurmasını sağladığını ve “bu kişiliğini kazanmasında sevdalısı olduğu memleketi Çankırı yöresindeki “Yaran Meclisleri”nden, gelenek ve kültüründen tevârüs eden bir etki olduğu kanaatinde” olduğunu söylemektedir.

Öğrenciye, Emeğe ve Bilgiye Saygılı, Eleştiriye Açık

Öğrencilerinin Hasan Onat'ın görüş birliğine vardıkları insani özelliklerinden biri de öğrenciye ve öğrencinin emeğine, bilgisine gösterdiği saygıdır. Hocanın bu özelliği, insana ve öğrenen kişiye verdiği değerden kaynaklanmaktadır. Bu saygı, lisans ve lisansüstü bütün öğrencilerine yöneliktir:

“Hoca lisans öğrencilerine karşı da son derece seviyeli ve saygılı bir duruşa sahip idi. Öğrencilere sürekli siz diye hitap eder, onlara değer verir ve gerektiğinde rencide etmeden onlarla tartışmaya girerdi. Kanaatimce hocanın bu tavrı öğrenciye değer vermesinin bir sonucu idi.” (K6)

“Lisans ikinci sınıfta Hasan Hoca ile kitap okumalarına başlamamızla birlikte Hasan Onat Hocanın ilk fark ettiğim özelliği insana saygı prensibi olmuştu. Fikirlerime belki benden daha çok kıymet göstermiş, sabırla dinlemeye özen göstermişti.” (K17)

Hasan Onat, fikirlerine karşı çıkılmasından rahatsız olmayan hatta düşünce ve görüşlerinin eleştirilmesini teşvik eden biriydi. Farklı görüşleri sabırla ve dikkatle dinler, öncelikle anlamaya çalışırdı. Kendi fikrinde dayatmacı değildi. Elbette bu konularda temel

aldığı bazı ilkeleri vardı. Bunların başında insan onurunun zedelenmemesi, bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olunmaması, eleştirilerin temelsiz ve disiplinsiz yapılmaması gelirdi. Derslerinde veya sohbetlerinde kendisine yöneltilen üslupsuz eleştirilere dahi bir nezaket çerçevesinde cevap verirdi. Öğrencilerinin hocanın bu özelliği ile ilgili bazı ifadeleri şunlardır:

“Hocanın bilgiye ve kaynağa dayalı olmayan afaki diyebileceğimiz yorumlara müsamahası yoktu. Vardığı sonuç ne olursa olsun sistematik bir bilgiye ve veriye dayandırılmış bilimsel bilgiyi, kendi görüş ve kanaatlerine yüzde yüz ters olsa bile önem verir, saygıyla karşılardı.” (K11)

“Hasan hocamızın en açık özelliklerinden birisi öğrenciye değer vermesidir. Hocamız ders esnasında kendisine karşı çıkılsa dahi öğrencisini sonuna kadar dikkatle dinler ve onun düşüncesine saygı duyardı. O hiçbir zaman karşıdakini yerme veya düşüncesinden dolayı tavır alma gibi bir uygulamaya gitmemiştir. O bazı ilkelerinde kararlı ve bu kararlarını da öğrencilerine de aktarıırken baskıcı değil tam aksine eleştiriye açık bir şekilde anlatırdı.” (K7)

Hasan Onat, öğrencilerinin ifadesiyle “İncitmeden ve incinmeden saygı çerçevesinde ve bir muhabbet ortamı tadında tatlı bir tartışma yapılabilir ender insanlardan biriydi.” (K3); “Karşısındaki kimselerin fikirlerine katılmasa dahi onları sonuna kadar dinleyen, eleştirirken de nezakete büyük özen gösteren bir eleştirmendi.” (K8); “Dinlemesini bilen, eleştiriye açık ve gerektiğinde eleştirmekten kaçınmayan biriydi. Bu tavrı, bende her zaman hayranlık uyandırmıştır.” (K13)

Rasyonel ve Esprili

Hasan Onat’ı yakından tanıyanlar onun özellikle bilimsel konulardaki rasyonel, bilimsel düşünceden taviz vermeyen özelliğini iyi bilirler. Hoca, insani ilişkilerini mümkün olduğunca rasyonel ve mantık çerçevesinde şekillendirirdi. Konuştuğu konuyu muhatabında şüphe bırakmayacak şekilde ve görüşlerini karşısındakine açık, net ve sistematik biçimde aktarmaya çalışıan, özgüveni yüksek biriydi. Bu özelliği nedeniyle ilk bakışta ciddi ve sert bir duruşa sahip gibi görünün Onat, aslında esprili ve duygusal biriydi. K10, hocanın birbirine zıt gibi görünen bu özelliklerinin birbiriyle nasıl uyumlu olduğunu şöyle ifade etmektedir:

“Hocamız insani ilişkilerinde rasyonel biriydi. Duygular, en azından görünüşte, daha geri planda kalırdı. Bu husus ona, duygusal olmaktan çok sağduyu ve mantıkla hareket eden birisi olduğu izlenimi verse de hocamızın, dışarıya fazla yansımasa da nüktedan, hassas ve esprili bir yönü de yok değildi. Onu yakından tanıyanlar bunu gayet iyi bilirler. Fakülte dışında birebir ilişkilerinizde, onunla seyahatlerinizde veya ziyaretlerinizde buna çokça şahit olurdunuz.” (K10)

K16 ise Onat’ın rasyonel olmasını “soğukkanlılık” ile birleştirerek bu durumun insan ilişkilerinde nasıl avantaja dönüştüğünü vurgulamaktadır:

“Özellikle kişiler arası ilişkilerde duygulara çok fazla yer vermez, olay ve olguları olabildiğince akıl ve mantık zemininde değerlendirirdi. Böylece birçok olay karşısında soğukkanlılığını koruyan Hocamız, özellikle insan ilişkilerinde sürekliliği esas alır böylece de çok sayıda insanın hayatına daha uzun vadeli bir biçimde dokunmak isterdi.”

Hasan Onat, ilk bakışta duruşu ve konuşmasıyla insanlara mesafeli gibi gözükse de kısa bir süre sonra onunla muhatap olan kişi, durumun görüldüğü gibi olmadığını fark edebilirdi. Çünkü hoca insanı, ayağa kalkıp karşılar, oturacağı yeri gösterir, hal ve hatırı sorar ve ikramda bulunurdu. Eğer zaman ve ortam müsaitse seviyeli bir konuşma ortamı oluşurdu. Bu süreç içinde konuşulanların entelektüel seviyesinin yüksekliği yanında esprili konuşmalar ve şakalar da yapılırdı. K12’nin bununla ilgili bir anısı şöyledir:

“Hocamla ilgili birçok anım olmuştur. Bu anılarım, aramızdaki samimiyete ve sevgiye dayalı bir muhabbetin izlerini taşımaktaydı. Nitekim bir ara derslerimi aksatarak Hocamı kızdırmıştım. ‘Bana bak, ben kung fu biliyorum, döverim seni.’ deyince ben de ‘Hocam ben de karate biliyorum.’ demiştim. ‘Beni fazla kızdırma atarım seni dördüncü kattan.’ dedi. Ben de ‘Hocam paraşütle geldim.’ demiştim. Kendileri de güle güle ‘Hadi çık dışarı’ demişlerdi.”

Hasan Onat’ın espri ve şaka anlayışının bir seviyesinin olduğunu da belirtmek gerekir. O, şaka yaparken dahi karşısındaki insana bir mesaj verirdi. K13’ün bununla ilgili bir anısı şöyledir:

“Bir gün Hocanın odasında içeriyken içeri giren bir bal arısını elindeki kalemle yönlendirerek pencereden dışarı çıkaran ve daha sonra ‘Hocam işte herkes için böyle bir yol gösterici ve kurtarıcı lazım.’ diyen Ahmet’e hocanın, ‘Oğlum Ahmet sen arı mısın?’ cevabı, bizi hem

güldürmüş hem de çok düşündürmüştü. Bu espri dahi bize onun insana ve akla bakışı hakkında önemli bir fikir vermektedir.”

Hasan Onat, espri ve şakayı yerinde, ortamında ve gerektiği kadar yapardı. Bu onun vakarlı oluşuyla da ilişkilidir. Ancak bu vakarlı duruşunun yanı sıra aynı zamanda mütevazı birisiydi. Örneğin K8, bir vesileyle Fakülteye getirmek durumunda kaldığı bir gün hocanın “küçük çocuğuna gösterdiği ilginin ve onun elini öpmesinin kendisini çok etkilediğini” ifade ederken onun ne kadar mütevazı olduğunu belirtmektedir. Öğrencilerinin buna benzer anlattıkları anıları aynı zamanda hocanın kendine olan özgüveninin ve alçakgönüllülüğünün de bir göstergesidir. K14’ün aşağıdaki anısı bunun güzel bir örneğidir:

“Zannedersen yüksek lisans dersimizdi. Mesele keramet konusuna gelip dayanmıştı. Vardır, yoktur gibi karşılıklı mülahazalar yapılırken hocanın aklına bir kitap geldi. Tabii hocanın kitabı çok olduğu için zamanla kütüphanesinin düzeni bozulmuş, bazı kitapların yerleri değişmişti. Aradığını bulmakta zorlanıyordu. Hoca kitabı ararken ben de ‘Hocam bende keramet var.’ deyip konunun gidişatına uygun bir espri yapmaya çalıştım ve hiç bakmadan arkamdaki kitaplardan birini çektim. Bir de ne görelim. Hocanın aradığı kitap elime gelmiş. Birlikte çok gülmüştük.”

Cömert, Vefakâr, Kararlı ve Çalışkan

Öğrencilerinin Hasan Onat’ın insani yönü ile ilgili öne çıkardıkları özellikleri ifadeleri arasında cömertlik, vefakârlık, kararlılık ve çalışkanlık da çokça vurgulanmaktadır. Hocayla kısa bir müddet zaman geçiren birinin onun ne kadar cömert olduğunu görebileceğini, odasına gelen birini en azından bir çikolata vermeden göndermediğini, öğrencilerinin ders esnasında dahi ne kadar cömert olduğunu fark edebileceklerini belirtmektedirler:

“Doktora öğrencileri olarak bizler hocanın odasında ders yapardık. Hocamız çay vb. içecek bazen de yer yer kendi bahçesinden veya kendisine hediye olarak getirilen yiyecekleri bütün öğrencileriyle paylaşırdı. Bazen de kendi eliyle tek tek bizlere ikram ederdi.” (K11)

Hasan Onat’ın Eldivan’da babasından kalma bir bahçesi vardır. Özellikle kiraz zamanında kasalarla kirazları getirir ve bütün fakülteye dağıtırdı. Sürekli görüştüğü öğrenci, dost ve arkadaşlarını ise Eldivan’a davet eder, onlarla vakit geçirir ve ilmi sohbetler yapardı.

K5'in hocanın bu yönüyle ilgili bir anısı şöyledir: "Hocamızın Eldivan'da çok güzel bir bahçesi vardı. Özellikle kiraz zamanında dost ve arkadaşlarını Eldivan'a davet ederdi. Arkadaşlarla gittiğimiz günü unutamam."

Cömertlik beraberinde diğergâmlığı ve yardımseverliği de getiren ya da içeren bir özelliktir. Hoca bazen hissettirmeden çevresindekilerin hal ve hatırlarını sorar, yardım edebileceği bir şey varsa kim olursa olsun yardım etmeye çalışır. Özellikle bilimsel bir çalışma için bir yere gidecek öğrencilerinin maddi ihtiyaçları olup olmadığını sorar ve elinden geldiğince yardımcı olmaya çalışır:

"Yüksek Lisans tez döneminde çalışmamın kaynakları için Hocama, İran'a gideceğimi söylemişim. Hocam da gitmeden bir gün önce 'Bana uğra.' demişti. Yanına vedalaşmak için gittiğimde bir miktar harçlık koyduğu zarfı bana uzatmış ben de almak istememişim. Hocam ısrar edince ona ancak borç karşılığı alabileceğimi söyledim. O da "Ben borç vermem. Ama bir gün Azerbaycan'da önemli bir makama gelir ve beni de davet eder ağırlarsan ödeşiriz." demişti. (K12)

"Hocamızın, Ankara'nın zor ekonomik koşullarında Yüksek Lisans ve Doktora eğitimine devam eden ben ve diğer araştırma görevlisi arkadaşlarım için (ortalama dört yıldan fazla süreli) sağladığı önemli miktarlardaki burs desteği bizler için büyük katkı olmuştur." (K13)

Hasan Onat cömertliği yanında vefakâr biriydi. Vefakârlığı, öğrencilerinin büyük bir kısmının vurguladıkları bir özelliğidir. Pek çok öğrencisi hocanın arkadaşlarına, dostlarına, akrabalarına olan vefakârlığını ifade etmektedir. Örneğin derslerinde başta Ethem Ruhi Fığlalı olmak üzere Hüseyin Atay ve M. Said Hatipoğlu gibi hocaları hakkında saygısızlık sayılabilecek herhangi bir ifadesine şahit olmadığını belirten K6, hocanın bu özelliğini, "Hocalarının bilgi ve erdemlerini gündeme getirir, onlardan öğrenmiş olduğu nadir bilgileri veya hatıralarını bizlerle de paylaşmayı severdi. Latife cinsinden bazı hatıralarını paylaşırken onların itibarını sürekli gözetirdi." ifadeleriyle vurgulamaktadır. Onat, kendisini yetiştiren hocalarını her zaman sevgi ve saygıyla anardı. Hocaları emekli olduktan sonra devamlı onları ya Fakülte'deki odalarında sık sık ya da müsaitlerse evlerine gitmek suretiyle ziyaret eder, hal ve hatırlarını sorardı.

Hasan Onat'ın öğrencilerinin hocaları ile ilgili en fazla vurguladıkları özelliklerin başında azim, kararlılık ve çalışkanlık gelmekteydi.

Onat'ın iyi bir ilim insanı olmasını sağlayan bu özellikler aynı zamanda onun insani meziyetleridir. Hocanın bu yönüyle ilgili olarak K2, "Düşüncesini ifade etmede ve savunmada kararlı bir tutum sergilerdi." derken bunları hocanın en çok öne çıkan kişilik özellikleri olarak nitelendiren K16 ise "Kolay kolay pes etmeyen yapısı, olaylar karşısındaki mücadelecî tavrı, olumsuzluklardan etkilenmeyen kararlılığı ve bitmek tükenmek bilmeyen enerjisinin kazandırdığı çalışkanlığı, Hasan Onat'ı Hasan Onat yapan temel hususiyetlerdendi." ifadeleriyle vurgulamaktadır.

Kararlık ve çalışkanlık disipliniyle yakın ilişkilidir. Onun için öğrencilerinin tamamı hocanın disiplinli oluşunu özellikle belirtmektedirler. K16'ın onun ilim konusunda ve diğer alanlarda ne kadar disiplinli olduğu ile ilgili ifadeleri şöyledir:

"Herkesçe bilinen ilmi titizliği ve disiplini bir kenara bırakılacak olursa özellikle asistanlarına verdiği görevleri günü gününe takip etmesi ve verdiği görevlerin hiçbirini unutmaması, onun disiplinini gösteren en önemli hususlardandı. Yine lisans ve lisansüstü derslere çok büyük oranda kendisinin iştirak etmesi de onun disiplini bağlamında anılmalıdır."

Adaletli, Vatanperver ve Doğayı Seven

Adalet, insan hayatının her boyutunda olduğu gibi insan ilişkilerinde de çok önemli bir erdemdir. Öğrencilerinin Hasan Onat'ın en fazla değindikleri özelliklerinden biri de adaletli oluşudur. K10, hocanın bu özelliğini, "Adalet duygusundan asla ödün vermezdi. Bu hususta herkese eşit mesafedeydi. Hem sevdiklerine hem de sevmediklerine karşı adildi." ifadeleriyle nitelendirmektedir. Onat'ın öğrencilerinin adaletiyle ilgili bazı ifadeleri şöyledir:

"Hasan Onat için adalet tüm fiillerinin odak noktası konumundaydı. Adaletle anılmanın, düşünmenin kısacası her türlü fiilin adaletle mümkün olduğunu düşünür ve kendi hayatında uygulardı. Hatta Devletin dininin adalet olduğunu söylerdi. Yazdıklarında, insanlarla ilişkilerinde, akademik ve sosyal hayatında adalet onun için her zaman ilk sıradaydı." (K17)

"Hoca bizlere, idareci olduğumuz zaman insanların özlük haklarıyla oynamamız gerektiğini, insanlara karşı besleyebileceğimiz olumsuz duyguların bizi adaletsizliğe ve tarafgirliğe sevk etmemesi gerektiğini daima hatırlatırdı." (K13)

Hasan Onat ile özdeşleşen insani özelliklerinden bir diğeri de vatanperverlik idi. K4, hocanın bu özelliğini, “ülkesini ve milletini seven bir vatan evladı ve münevver bir mütefekkindi.” diye vurgulamaktadır. Onat, sadece duygu olarak vatanını sevmenin ötesinde bir bilim insanı olarak da yazı ve söyleşilerinde vatan ve milleti sevmenin önemi ve değeri üzerinde durmuş ve bu konuda özellikle radyo ve televizyon programlarıyla gençliğe rehberlik etmiştir. Onun vatan sevgisi sadece Anadolu topraklarına yönelik değil bütün Türk dünyasını kapsayacak boyut ve derinliktedir. K5’in aşağıdaki ifadeleri hocanın vatanperverliğinin bu derinliğine işaret etmektedir:

“Türk Dünyası ve İslam Âleminin dertleriyle dertlenen ve sorunlarına çözümler üretmek için çaba gösteren bir bilim adamıydı. Türk kültürü ve İslam medeniyeti ile ilgili çeşitli makaleler ve söyleşilerle Türk gençliğine önderlik ve rehberlik etti.”

Öğrencilerinin Hasan Onat’ın vurgu yaptıkları özelliklerinden biri de doğa, tabiat sevgisidir. Hocanın bu özelliğini çocukluğunu köyde geçirmesi, köy hayatını iyi bilmesi, doğa ve tabiatla küçüklüğünden beri iç içe olmasıyla ilişkilendirmektedirler. Bu değerlendirmeler doğrudur. Ancak doğaya ilgi duymanın yanında onu okuyabilmek, değerlendirebilmek, bunlardan yeni anlamlar çıkarabilmek ayrı bir beceri gerektirir. Hocanın bu yönünü en güzel biçimde K17 şöyle ifade etmektedir:

“Hasan Onat’ın kişiliğinin incelikleri sanatla, edebiyatla da zenginleşmişti. Evreni okumaya gayret etmişti hocamız. Doğaya, tabiata kıymet verir, tabiatı izleyerek düşüncelerini zenginleştirir, hayatı anlamlandırmaya çalışır, gözlemleri, tefekkürü neticesinde metaforlar çıkartır ve bizleri de kendi deyimiyle ‘doğanın dip seslerine kulak vermeye’ davet ederdi. Velhasıl Hasan Onat’ın kişiliğinin incelikleri her yere sirayet etmişti.”

Öğrencilerinin vurguladıkları gibi Hasan Onat, bir insanın sahip olması gereken insani niteliklere sahipti ve bunları hayatında uygulayan bir kişi idi. Hocayla otuz yılın üstünde hem öğrencisi ve asistanı hem de meslektaşısı olarak beraber olan K1’in aşağıdaki tespitleri bize, hocanın insani özellikleriyle ilgili bütüncül bir bakış açısı vermektedir:

“Hasan Onat, benim için iyi bir dost, kardeş, arkadaş, sırdaş, baba ve aile dostu idi. Eski biyografi eserlerinin tanımıyla, insan olarak,

‘dürüst, nazik, mütevazı, kibar, cömert, kararlı, çalışkan, paylaşmayı seven, eleştiriye açık, mücadeleci, sevgi dolu, dindar, Kur’an aşığı, insanperver, doğruları söylemekten korkmayan’, bugünün değerleriyle ‘idealist, mücadeleci, milliyetçi, vatanperver, Türkiye sevdalısı, duru bir Türkçe konuşan, şair, yazar, hatip, iyi bir okuyucu, kitap muhibbi, saygılı, saygın bir İlahiyatçı, mütefekkir ve güzel bir insandı.’

Eğitimci/Öğretici Yönü

Öğrencileri, Hasan Onat’ın insani yönünün yanı sıra tabii olarak eğitimci kişiliği ve öğreticilik vasfı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öğrencilerinin, “Sizce Hasan Onat nasıl bir eğitimci/öğreticiydi?” sorusuna verdikleri cevaplarda Onat’ın, metodolojik düşünen, alanına hâkim, okuyan, sorgulayan, eleştirel düşünme, problem çözme, iletişim, çoklu okuma, zamanı planlayabilme, araştırma vb. becerilere sahip “öğrenci yetiştirme” gayreti, isteği, disiplini açık bir şekilde görülmektedir. Diğer taraftan Hasan Onat öğrencilerinin sahip olmalarını istediği bilgi, beceri ve tutumları kazandırma sürecinde insani, eğitimci ve bilimsellik özelliklerinin hepsini bir arada kullanmıştır. Bu, öğrenme ve öğretme sürecinin daha etkili ve verimli olmasını sağlamıştır. K8, hocanın ders işleyişi sürecini toplu olarak şöyle sıralamaktadır:

“Konulara vukufiyetinin yanı sıra net ve berrak hitap eden bir öğretmendi.

Öğrencisinin hem ders aşamasında hem de tez aşamasında nasıl bir yöntem takip etmesi gerektiği ile titiz bir şekilde ilgilenirdi.

Tezin aşamalarında öğrencilerden sunum ister; bu sunum esnasında öğrencileri dikkatlice dinler ve onların ufkunu açacak sorular sorardı.

Öğrencilerine tezleri ile ilgili cevabını bulması gereken temel problemleri iyi belirlemeleri gerektiğini öğütlerdi.

Öte yandan lisansüstü öğrencilerine lisans derslerini de takip etmelerini önerirdi. Bu husus bizim için İslam Mezhepleri Tarihi lisans derslerinin sunumunda önemli bir tecrübe olmuştu.

Yine bazı tez ve makaleleri bize okutup değerlendirmemizi ister ve bu konuda eksikliklerimize dikkat çekerdi.

Tez sürecinde öğrencinin hocanın tespitlerine katılmak zorunda olmadığı, farklı; hatta hocanın görüşüyle zıt sonuçlara ulaşabileceğini vurgulaması çok önemliydi. Hasan Onat hocamızın talep ettiği şey

ileri sürdürdüğümüz görüşlerin ‘ç tutarlılık’ göstermesiydi. Yani talep ettiği husus öğrencinin yazdıklarında kendisi ile çelişmemesiydi.”

K8’in, Hasan Onat’ın ders işleyişi ile ilgili ifadeleri hem hocanın alanına hâkimiyeti hem öğrenci ile iletişimi, rehberliği, öğrenme sürecinde kullandığı strateji, yöntem ve teknikler hem de öğrencilerine kazandırmak istediği bilgi ve beceriler ile ilgili önemli tespitlerdir. K8’in belirlemeleri hocanın alan, genel kültür ve öğreticilik bilgi ve becerilerinin üst düzey olduğunu da göstermektedir.

Öğrencilerinin ifadelerinden Hasan Onat’ın eğitimci kişiliği ve öğretici özelliklerine ilişkin yapılan kimi tanımlamaları şu şekilde sınıflandırmak mümkündür.

İnteraktif ve Etkili İletişim Becerisi

Bir eğitimcinin sahip olması gereken en önemli özelliklerden biri öğrenme ve öğretme sürecinde aktif olması ve öğrencileriyle iyi bir iletişim kurabilme becerisidir. Bu beceriler, öğrenme ortamının çeşitli yöntem ve teknikler kullanılarak dinamik olmasını sağladığı gibi öğrencinin bireysel yeteneklerinin tanınmasına da fırsat verir. Dersin kazanımlarının gerçekleşmesini sağlar.

Öğrencileri, Hasan Onat’ın derslerine daha sınıfın kapısından gülümseyerek girdiğini, pek çok kitapla derse geldiğini belirtmekte, ders anlatmaya başlamadan önce öğrencilerinin öncelikle hal ve hatırlarını sorduğunu, eğer o günlerde önemli bir olay olmuşsa kısaca o konuda konuştuğunu ve onların görüşlerini aldığını, yoksa geçen haftaki dersin kısa bir özetini yaptıktan sonra o gün işleyecekleri konu, önemi ve süreç hakkında bilgi vererek derse başladığını ifade etmektedirler. Aslında olması gereken bu durum, ders hocasının ne kadar interaktif olduğu ve iletişim bilgisinin güçlü olduğunun, ders başlangıcındaki söz ve davranışlarının öğrenci motivasyonunu sağlamadaki etkisinin ve dersin ilerleyen kısımlarının öğrenci merkezli ve dersin aktif ilerleyeceğinin bir göstergesidir. Öğrencilerinin Hasan Onat’ın eğitimciliğinin bu yönü ile ilgili bazı ifadeleri şöyledir:

“Hocamız dersleri esnasında oldukça akıcı ve açık bir Türkçe ile konuşurdu. Hasan Hoca’nın her dersinin mutlaka diğerinden farklı olması en çok dikkatimi çeken hususlardan biri olurdu. Yine onun gerek lisans gerekse lisans üstü dersleri için tüm öğrencilerinin ortak kanaati zamanın nasıl geçtiğini anlayamadan dersin sonlanması olurdu. Derslerinin her anında aynı enerjiyle ve aynı heyecanla

karşımıza çıkardı hocamız. Dersten hiçbir şekilde kopmaz, öğrencilerin de kopmasına izin vermezdi. Ve mutlaka her derste yeni bir şey söylerdi.” (K17)

“Hocamız derslerinde yazılı materyale bağlı kalmaksızın konularını anlatır, öğrencinin dikkatini tümüyle toplayabilmeye ve canlı tutmaya özen gösterir; konuya hâkimiyetini işine olan saygısının bir gereği olarak görürdü.” (K9)

Hasan Onat hocayla lisans derslerine de katılan K1’in, onun ders-teki aktifliği ve disiplini ile ilgili aşağıdaki söyledikleri önemlidir:

“Her derse ilk defa giriyormuş gibi enerjik ve interaktif. Asistanlık döneminde bir yıl derslere beraber girmiştım. Derslerde hiç oturduğunu görmedim, derslerini hep ayakta anlatırdı. Pandemi dönemine kadar hep böyle devam etti. Tartışmalı geçtiği için derslerin nasıl bittiği anlaşılmazdı. Yıl boyunca derslerine aksatmadan katılırdı. Ciddi bir maniası varsa asistanı olarak bana haber verirdi. O derse ben girerdim.”

Öğrencileri, Hasan Onat’ın derslerinde öğrencileriyle iyi bir iletişim kurduğu hususunda hem fikirdirler. Ancak hocanın bu iletişim sürecinde öğrenciyle iletişimini her iki tarafın da statülerin gerektirdiği rol davranışlarına uygun gerçekleştirdiğine de vurgu yapmaktadırlar:

“Öğrenci-hoca ilişkilerinde her daim ağırlığını koyan ne çok öğrenciyle içli dışlı ne de tamamen kopuk bir insandı. Hocamızın bazı zamanlar tam bir baba hissiyatı uyandıran bazı zamanlar ise hoca otoritesini koyan itidalli bir tavrı vardı. (K7)

Öğrenci Merkezli ve Beceri Temelli Eğitim

Hasan Onat, kendi alanının yanı sıra diğer alanlarla da ilgilenen bu konuda kendini geliştiren biriydi. Özellikle eğitim konularında başta eğitim felsefesi olmak üzere öğrenme öğretme süreçleri konusunda da okumalar yapmış yazılar yazmıştır. Bunun yanı sıra başta İlahiyat Fakültesinin eğitim ve öğretim programlarının ve ilk ve orta-öğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programlarının geliştirilmesinde aktif olarak görev yapmıştır. Dolayısıyla o, öğrenmenin nasıl gerçekleştiği ile ilgili yeni akademik çalışmalar konusunda bilgiliydi. Hem aktif kişiliği hem bu alandaki bilgisi hem de bilimsel bakış açısı onun öğrenme ortamlarında aktif öğrenci katılımına önem vermesinde önemli bir rol oynamıştır.

Hasan Onat, öğrenme ortamlarında öğrenci merkezli yaklaşımı benimsemiş bir eğitimciydi. Öğrenme ve öğretme sürecinde öğrencinin derslerine aktif katılımını sağlamak için çeşitli strateji, yöntem ve teknikler kullanırdı. Bunların başında soru-cevap, beyin fırtınası, problem çözme, araştırma ödevi gibi ders içi ve dışı etkinlikler gelmekteydi. Ancak bunların en önemlisi hocanın lisanstan başlayarak lisansüstü düzeyde de artarak öğrencilerine kitap okutup, özetlerini çıkarttırıp birlikte konuşup tartışmasıydı. Dolayısıyla istisnasız her öğrencisinin Onat'ın eğitimciliği ile ilgili ifade ettiği husus onun kitap okutup birlikte tartışmalarıdır. Öğrencileri, Onat'ın öğrenme ortamlarında aktif öğrenci katılımını da sağlayarak onlarda özellikle kitap okuma yoluyla bilimsel zihniyet ve tasarım, eleştirel düşünme, problem çözme gibi becerileri kazandırarak onları sorgulamaya ve anlamaya yönelttiğini ifade etmektedirler. Öğrencilerinin bu özelliğiyle ilgili bazı ifadeleri şöyledir:

“Öğrencilerinin zihinlerini hem etkileyici anlatımları ile bizzat hem de sorumlu tuttuğu kapsamlı ödevlerle doldururdu. Kitap okumak nasıl onun için bir tutku ise, kitap okutmak da bir tutkuydu. Çok okuturdu. Ders işleyişi her zaman için interaktifti. Her dersi, fikir alışverişi, tartışma ve beyin fırtınası ile doluydu. Öğrenciye rota çizmeyi sevmez, ama hiçbir zaman da onları kendi haline bırakmazdı. Öğrencilerinin, kendi yolunu kendisi tayin eden, hür birer fert olmasını isterdi. Ancak, her birine pusula olarak bilime işaret ederdi. Kendisi de ufak dokunuşlar, ufak yönlendirmelerle katkıda bulunurdu. Eğitimci kimliğinin merkezinde ‘okuma’ vardı.” (K5)

“Hasan Onat'ın eğitimci/öğretici yönü ile ilgili olarak en çok dikkat çeken hususlardan biri, öğrencilerine okumak üzere vermiş olduğu kitaplarıdır... İlgili kitapların okunmasının ardından Hocayla yapılan müzakereler ise eğitim sürecinin belki de en verimli noktasına karşılık gelmekteydi. Bu müzakereler sayesinde kitapta yazılanlara ek olarak Hoca'nın da eleştiri, öneri ve katkıları açığa çıkardı. Bütün bu olan bitenler üzerinden bilimsel/eleştirel bir okuma kültürüne buradan hareketle de bilgi üretme ve eleştirel düşünme yetisine sahip olan her seviyeden öğrenci, aslında farkında olmadan o andan itibaren bilgiyle baş başa kalacak ve kendi başına bilgi üretebilecek bir noktaya gelirdi.” (K16)

“Özellikle lisansüstü derslerimizde mutlaka öğrencilerin bir ders öncesinden önerilen kitap vb. materyali okumasını ve notlar almasını isterdi. Ders esnasında ise okuduğumuz eserlerle ilgili olarak ilk

sorduğu Őey “Ne anladın?” sorusu olurdu. Bu noktada dersler esnasında önce dűŐünmeye sevk eder, gerekirse ip uğlarını paylaŐır, sabırla dinler ve sonucu bizim bulmamızı amağlardı. Ve mutlaka her birimizin fikirlerine ayrı ayrı kıymet verirdi. Dersin sonunda, kendisinin ders öncesinde mutlaka okumuŐ olduğu eserle ilgili olarak daha önce hię aklımıza gelmeyen fikirlerin oluŐmasını sağlardı. Dersler esnasında ezber bilgiye kesinlikle kıymet vermezdi. Ancak temel bir bilgi birikimini de mutlaka gerekli görürdü. EleŐtirel dűŐünce, akıl yürütme ve anlamamanın esas beceri olduğu dűŐünceydi. Hocamızın öğrencileriyle iliŐkisinde özgür dűŐünce hakimdi. Onların fikirlerine değer verir hatta yazdıklarınını yayınlanmadan önce öğrencileriyle paylaŐır ve tarafsız bir Őekilde eleŐtirilerimizi iletmemizi isterdi. Öyle ki, hocamızın öğrencileriyle iliŐkisi bana hep, kendisinin de çok büyük bir kafa olarak gördüğu Ebü Hanife’nin öğrencileriyle iliŐkisini anımsatır.” (K17)

Hasan Onat’ın öğrenci katılımını sağlamak suretiyle dersi nasıl iŐlendiđi, bu süreçte öğrencilerine kazandırmak istediği beceri ve tutumlarla ilgili K1’in aŐađdaki ifadeleri hocanın yetiştirmek istediği öğrenci profilini görmemiz açısından önemlidir:

“Master ve doktora dersleri, öğrenci sayısının azlığı dolayısıyla Hoca’nın odasında yapılırdı. Her hafta bir konu ile ilgili kitap ve makaleler verirdi. Derste okunan kitap ve makalelerle ilgili değerlendirmeler yazmamızı ve derste onları sunmamızı ve tartiŐmamızı isterdi. Yazmak ve tartiŐmak, bizim için son derece önemliydi. Çünkü hem akademik yazımı hem de bilimsel tartiŐmaların nasıl yapıldığını öğrenmemizi sağlıyordu... Kaynaklara dayalı eleştirel araştırma yöntemini bu derslerde yazdığımız bu araŐtırmalar yoluyla öğrendik.”

Öğrencilerinin ifadelerinden özellikle öğrenme ortamlarında Hasan Onat’ın iŐlenen konu, okunan kitap vb. ile ilgili sorduğu sorularla öğrencilerini derse kattığı, dersin kazanımlarının geręekleŐmesinde sorduğu sıra dışı soru türlerinden oldukça çok yararlandığı da dikkat çekmektedir:

“TanıŐtıđımız ve derslerini aldığım ilk dönemdi. Yüksek lisans derslerinin birinde Montgomery Watt’ın İŐlam DűŐünceinin TeŐekkül Devri adlı kitabının ilk 80 sayfasını haftaya kadar okumamızı istedi. İstenen bölümü okumanın verdiği özgüvenle derse geldim. Derste bulunan herkes bölümle ilgili dűŐüncelerini bir Őekilde aktardı ya da aktaramadı. Sıra bana geldiğinde diğer arkadaşlarda olduğu gibi Hasan hocanın bir dizi sorusuyla karŐı karŐıya kaldım. Her biri sert

birer kroşe gibiydi ve sanki okuduğum bölümle bir alâkası yok gibiydi. Olaylar ve kişiler bölümde vardı ama sorular bir tuhaftı ya da bana öyle gelmişti. Okumuştum bölümü elbette belki de anlamamıştım. Verdiğim cevaplar beni de tatmin etmemişti. Büyük bir moral bozukluğuyla eve döndüm ve yeniden bölümü okudum. Hocanın soruları zihnimde dolaşımdıydı. Sonraları şunu anladım ki hoca ilmi merakı kışkırtan ve zorlayan sorular sormada ustaydı. Bunu bilinçli olarak yapıyordu, yansımalarına şahit olmayı seviyordu. Bu taktiğin olumlu dönüşlerini de bir şekilde alıyordu. Zihinsel inşayı sorularıyla ve yönlendirmeleriyle sağlıyordu. Onunla konuşmak ve fikir alışverişinde bulunmak, pozitif enerjisini ortak olmak ve yeni bilgilere yelken açmak anlamı taşıyordu.” (K2)

Hasan Onat’ın kitap okutma etkinliği sadece okumak için değildi. Öğrencilerinden kitap okumalarını istemenin yanında onların kitapları nasıl okuyacağı konusunda bir okuma becerisi kazandırmaya da yönelikti. K2’nin, “Öğrencisine ne şekilde kitap okuduğunu sorardı. Aldığı cevapların ardından şu önerilerde bulunurdu; kitapta beğendiklerine, kitapta eleştirdiklerine dikkat etmelisin. Ayrıca kitabı sen yazacak olsan neler yazabileceğini tasarlamalısın.” ifadeleri hocanın, kitap okuma alışkanlığıyla birlikte kazandırmak istediği bilimsel zihniyetle de yakından ilişkilidir.

Hasan Onat aktif öğrenci katılımıyla öğrencilerinin eleştirel düşünme ve problem çözme gibi becerilerin yanında özellikle onların bilimsel araştırma bilgi ve becerisi kazanmalarını, özgür düşünebilmelerini, tarih bilincine sahip olmalarını ve gelenek-din ilişkisini doğru anlamalarını hedeflemiştir. Böylece onların kendilerine güvenen, iletişim becerileri gelişmiş, yazılı ve sözlü olarak düşündüklerini ifade edebilen, geçmişi metodolojik olarak inceleyip değerlendirebilen bilim insanları olarak yetişmeleri için gayret etmiştir. Onun için Hasan Onat denilince öğrencilerinin ve onu tanıyanların aklına öncelikle “din, akıl, bilim, fikir-hadise irtibatı, metodoloji, bilgi, bilim, tarih bilinci, özgüven kültürü, kaynak kritiği, hayatı anlamlandırma, yeni bir medeniyet tasavvuru, bir arada yaşama ve hoşgörü” gibi kavramlar gelir. Aslında Hasan Onat’ın öğrenme sürecinin sonunda öğrencilerinin elde etmelerini hedeflediği öğrenme çıktıları da bunlardır. Öğrencilerinin bununla ilgili bazı ifadeleri şöyledir:

“Hasan hocanın üzerinde durduğu en önemli konulardan birisi şüphesiz fikir hadise irtibatı idi. Benim doktora tez konum olan İbn

Sebe meselesini tahlil ederken bu ilkeden oldukça yararlanmıştık. Söz konusu ilkenin işletilebilmesi için gerekli olan ikinci bir prensip de kaynak kritiği idi. Hoca ile üzerinde durduğumuz ve en çok tartıştığımız konular bunlardı diyebilirim.” (K6)

“Metodoloji, Hasan Onat hocamızın, doktora çalışmalarında dikkat ettiği hususların başında gelirdi. Doktora ders döneminde özellikle metodoloji, tarih bilgi ve bilinci hususunda farkındalık sahibi olmamıza yönelik okumalar yapmamızı sağlardı. Hasan Onat hocamız kaynak kullanımı noktasında doktora öğrencilerinin bilgiyi birinci el kaynaktan edinmesine ciddi özen gösterirdi. (K17)

“Hasan Onat, öğrencilerinin ilk etapta zihin dünyalarını inşa etmeyi ve yöntem bilinci vermeyi amaçlardı. Zihniyet inşasına lisans derslerinde ve yüksek lisans-doktora derslerinde özen gösterir ve adeta zihinleri ilmek ilmek dokurdu.” (K2)

Hasan Onat’ın eğitimci yönü ile ilgili olarak belirtilmesi gereken bir husus da öğrencilerine sadece okumayı tavsiye den biri olmayıp bizzat kendisi de çok kitap okuyan, okuduklarını öğrencileriyle paylaşan, birlikte tartışan bir ilim insanı olmasıydı. Çok yönlü okumalar yaptığı gibi öğrencilerini de bu şekilde okumaya yönlendirirdi:

“Hasan Onat hocamı Ankara’da odasında her ziyaret ettiğimde... okuduğu yeni kitaplar masasının üzerinde durur ve öğrencileri olarak bizler her odasına gittiğimizde bu yeni kitapları not etmeye özen gösterirdik. Gerek lisans gerek lisans üstü derslerinde her ders en az bir kitap tavsiyesinde bulunur, o sıralarda okumakta olduğu kitapla ilgili paylaşımlar yapardı.” (K17)

“Hasan hocanın temel hareket noktası yeni ulaştığı bilgileri çevresindekilerle paylaşmasıydı. Hoca-öğrenci ilişkilerinde bu hususu açıklıkla görebilirdiniz. Tespitlerini, görüşlerini ve okuduğu kitapları paylaşırdı. Fakülteodaki odasına her girişimde çalışma masasında farklı sahalarda yayınlanmış yeni kitapları görürdüm. Gündeminde olan konuları ya da okuduğu kitapları öğrencilerinin de okumasını isterdi. Ders verdiği sınıflarda en son okuduğu kitapla dersin konusunu harmanlar ve dersin daha da ilgi çekici hale gelmesini sağlardı.” (K2)

Rehberlik

Eğitim sürecinde öğrencilere kurumsal rehberlik kadar eğitimcinin bireysel rehberliği de çok önemlidir. Özellikle lisansüstü çalışmalarda öğrencisinin bireysel farklılıklarını bilen bir eğitimcinin rehberliği, adayın bilim insanı olarak yetişmesinde önemli katkılar sağlar.

Öğrenciye sadece bilgi aktarmak yeterli değildir. Bunun yanı sıra öğrencinin bilişsel, duyuşsal, toplumsal ve kültürel gelişimini, öğrenme stillerini, ilgi alanlarını, geçmiş yaşam öyküsünü vb. bilmek, öğrenciye kazandırılacak bilgi ve beceri ve tutumlar için öğrenci rehberliğinde gerekli ve kaçınılmazdır. Dolayısıyla iyi bir eğiticinin en önemli özelliklerinden biri de meslek öncesi eğitiminde ve bilim yolculuğunda öğrencilerine yaptığı rehberliktir.

Hasan Onat hem öğrencilerini kendisi tanımaya çalışır hem de öğrencinin kendisini tanımaya önem verir. Öncelikle öğrencisinin ilgi alanlarını belirlemeye çalışır ve buna göre okumalar yapmasını önerirdi. Bu çerçevede öğrencisinin bilişsel, duyuşsal hazırbuluşu üzerinde özellikle dururdu. Eksiklikleri varsa önce bunları tamamlar daha sonra yeni yönlendirmelerde bulunurdu. Bu hususta K17, “Hasan Onat hocamızın biz öğrencilere verdiği ilk ders, onun tüm öğrencilerinin ifade edeceği üzere kendimizi tanımak ve sevmek üzerineydi. Hocamız her şeyden önce kendimizi tanımakla işe başlamamız gerektiğini düşünüyordu.” derken K4 Onat’ın, “öğrenciyi var olan kendi potansiyeli ve kabiliyeti çerçevesinde yönlendirmeyi esas alan bir eğitim anlayışına sahip” olduğunu vurgulayarak öğrencinin böylece kendi potansiyelini görmesini sağlamaya çalıştığını ve özgüvenin yükselmesinin yolunu açtığını belirtmektedir.

Öğrencileri Hasan Onat’ın lisansüstü çalışmalarında konunun seçimi, tez projesinin hazırlanması, kaynak taraması, kitap okumaları, uzman görüşünün alınması, bilgilerin fişlenmesi, tezin yazılıp okunması gibi süreçlerdeki rehberliğinden hayranlıkla bahsetmektedirler. Yaptıkları tezin her aşaması ile ilgili detaylı bilgi vermektedirler. Bu durum, hocanın özellikle tez sürecindeki insani ve bilimsel açıdan rehberliğini göstermesi açısından önemlidir. K1’in Onat’ın yanında lisansüstü tez süreçlerinde aldığı rehberlikle ilgili aşağıdaki ifadeleri önemlidir:

“Önce tez konusu olabilecek konular tespit etmemizi isterdi. Üç-dört veya daha fazla konu arasından birisi üzerinde yoğunlaşır, karar verirdik. Belirlediğim her bir konunun elenmesi bir iki ay sürerdi. Konu belirleme süreci dersler sırasında başlardı. Daha sonra üzerinde karar kılınan konu, seminer olarak alınırdı. Seminerde sorunu tespit etmiş ve ilk kaynak taramasını yapmış olurduk. Sonrasında konuyu sınırlandırıp geniş bir kaynak taramasına geçerdik.

Derslerin bitiminde tez önerisi hazırlayacak aşamaya gelirdik. Bu aşama bayağı uzun sürerdi. En az üç dört defa taslak değişirdi. Her defasında tartışılan ve üzerinde değişiklik yapılan taslağa bir tarih atmamızı isterdi. Tez konusu için bir taslak oluşturduktan sonra kaynak taraması ve bilgi toplamaya başlamamızı önerirdi. Daha sonra tezin kompoze edilmesi aşamasına geçerdik. Yazma bittikten sonra birlikte okuma ve düzeltme yapardık. Tez, savunulacak hale geldiğinde jüri önüne çıkardık. Savunmaya çıkmadan önce, özellikle Doktora tezimi Ethem Ruhi Fıçlalı Hocamıza göndermemi istedi.”

Hasan Onat, tez hazırlama sürecinde bilimsel katkının yanı sıra süreçte çeşitli engellerle karşılaşan öğrencilerine bu durumdan nasıl çıkabileceklerine ilişkin rehberlik de yapmaktadır:

“Hasan Onat Hoca beraber çalıştığı araştırma görevlilerini sürekli cesaretlendirir, çalışmalarımız sırasında karşılaştığımız problemlerin çözümüne elinden geldiğince katkı sunmaya çalışırdı. Çalışmalarımızın iyi gitmediği, tıkanıldığımız veya yorulduğumuz günlerde bazen kendisi bir şiir okuyarak bizleri dinlendirmeye çalışır, bazen de müzik, roman, hatırat türü eserlerle mola vermemizi tavsiye ederdi. Sıkıntılı günlerin elbette bir gün biteceğini hatırlatır, özellikle Kemal Karpat’ın *Dağı Delen İrmak* kitabını okumayı tavsiye ederdi.” (K6)

Hasan Onat, öğrencilerinin iyi yetişebilmeleri için onlara alanları dışında yapabilecekleri okumalar konusunda da kitap listeleri verir, çeşitli hocaların derslerine devam etmelerinin onlara yapacağı katkı üzerinde durur, tez sürecindeki iletişimin sürekliliğine vurgu yapardı. Hatta yabancı bir dilin, akademik çalışmalarda bir araç olduğunu söyler ve öğrencilerinin bu yeteneklerini geliştirmesinde yönlendirmelerde bulunurdu: “Özellikle bir batı, bir doğu dilinin öğrenimini teşvik eder ve gerekirse yurt dışında en az bir yıl bulunmak suretiyle dilin akademik çalışmaların önünde bir engel olmasının önüne geçmeyi amaçlardı.” (K17)

Öğrencilerinin ifadelerinden anlaşıldığı üzere Hasan Onat hem lisans hem de lisansüstü düzeyde eğitcilik ve öğreticilik yönüyle örnek alınabilecek özelliklere sahiptir. Genelde eğitimde özelde ilahiyat eğitiminde hala ezber ve nakil merkezli bir eğitimin kısmen egemen olduğu düşünülürse onun ezberden çok anlamaya yönelik ufku, özellikle ilahiyat eğitiminde oluşturulacak gelecek perspektifinde önemli tecrübe ve deneyimler olarak tarihteki yerini alacaktır.

Akademik Yönü

Akademisyen, belli bilimsel aşamaları tamamladıktan sonra üniversitede ders veren, alanıyla ilgili konularda bilimsel araştırma yapıp bilimsel çalışmalar yürüten, ülkedeki ve dünyadaki gelişmeleri takip ederek bunlar hakkında çıkarımlarda bulunup yeni fikirler sunan, sempozyum, konferans, panel gibi faaliyetlerde araştırma sonuçlarıyla ilgili olarak akademi dünyasını ve toplumu bilgilendiren kişiye denir. Bu bağlamda akademisyenliğin en genel anlamda öğrenci yetiştirmek, bilimsel çalışma yapmak ve ürettiği bilgileri ilgilileriyle paylaşmak gibi üç boyutu vardır. Aslında bilim insanı denilince ilk akla gelen akademik yönüdür. Çünkü bu boyut onun hem eğitimci hem de paylaşımcılık yönleriyle yakından ilgilidir. Aynı durum Hasan Onat için de geçerlidir. Dolayısıyla Onat'ı tanıyanlar öncelikle sözlerine onun iyi bir akademisyen olduğu yönüne vurgu yaparak başlamaktadırlar. Öğrencileri de Hasan Onat'ın kişiliği ve eğitimciliği hakkında bilgi verirken dahi onun akademisyenliğini öne çıkararak tanımlamaktadır. Öğrencileri, “Sizce Hasan Onat nasıl bir akademisyendi?” sorusuyla ilgili cevaplarında, Onat'ı bir akademisyen olarak tanımlarken “araştırmacı ruha sahip, yeni fikirlere son derece açık, geleneği anlamaya odaklı, sezgileri güçlü bir akademisyen” (K4); “sorunlara sosyolojik, psikolojik, felsefi ve eleştirel açılardan bakabilme birikimine sahip bir akademisyen” (K7); “sabit fikirli, dogmatik biri değil, analitik, eleştirel bakabilen akıl ve mantık adamı” (K10); “aklı ve bilimi esas alan, fikri üretkenliği üst seviyede, bilimsel kriterlerden taviz vermeyen, zor konuları basite indirgeyerek analitik düşünebilen ve çözüm üreten, devamlı araştırma ve sorgulama çabası içerisinde olan bir bilim insanı” (K13) gibi nitelendirmeler de bulunmaktadır.

Hasan Onat'ın akademik yönüyle ilgili sınıflandırmaya geçmeden önce bir hususu belirtmek gerekir. O da Onat'ın, akademisyenliği yaşam biçimi haline getirmiş biri olduğudur. Kendileri de bir akademisyen olan ve akademik sürecin en önemli safhasını onun yanında tamamlayan öğrencileri de hocanın bu özelliğine vurgu yapmaktadırlar. K6, hocanın bu özelliğini “Hoca mesleğini sadece bir ekmek kapağı olarak görmüyor, hayatın anlamını çözmek ve başta ülkesi olmak üzere, insanlığa yararlı olmanın bir aracı olarak görüyordu.” diye belirtirken K16 ise şöyle ifade etmektedir:

“Hasan Onat Hocamızın akademisyenliği, aslında onun hayatının geneline sirayet etmişti. Akademisyenliği bir meslek olarak değil de bir duruş, oluş ya da yaşam tarzı olarak görmesi galiba böyle bir sonucu doğurmuştu. Hayatının geneline bakıldığında akademisyenliği bir yaşam tarzı olarak gördüğünü gösteren çok sayıda veriye ve ayrıntıya ulaşmak mümkündür.”

Öğrencilerinin ifadelerinden Hasan Onat’ın akademik yönüne ilişkin yapılan kimi tanımlamalarını şu şekilde sınıflandırmak mümkündür.

Bilimsellik

Akademisyenlik, bilimsellik demektir. Hasan Onat’ın akademik kimliğinde de bilimsellik ön plandadır. Bu cümleden olarak Onat, bilgi üretme süreçlerini titizlikle çalışmalarında uygulayan bir akademisyendi. Aslında onun öğrencilerini yetiştirirken bilimsel çalışma sürecinde gösterdiği titizlik, öğrencilerine kazandırmak istediği metodolojik, analitik, hipotetik ve eleştirel düşünme, problem çözme, ana kaynakları kullanabilme gibi beceriler aynı zamanda kendisinin sahip olduğu ve bilgi üretme süreçlerinde kullandığı ve titizlikle kullandığı becerilerdir. Genelde bilimsel bilgi ve metodoloji üzerindeki çalışmaları özelde ise islami ilimlerde bilimsel yöntemle ilgili verdiği dersler ve akademik çalışmaları, onun bilimselliğe verdiği önemin bir göstergesidir. K1, hocanın kendine ait bilimsel bir paradigmaya da sahip olduğunu söylemektedir.

“Hasan Onat denilince, onunla özlü bir söz haline gelen “akıl, din ve bilim” üçlüsü anlaşılırdı. Her yazısında ve konuşmasında bu üçünü birlikte anardı ve bu üçü arasında onun zihninde tam bir uyum vardı. Hatta o, bu bilimselliğini yeni bir bilim paradigması olarak piramitle sembolleştirmişti. Her bir bilim alanı ve o alanla ilgili uzmanlar için ortak bir bilimsellikten bahsediyordu. Daha sonra tabii bilimler ve sosyal bilimlerin kendi alanlarına ait bilimsellikten, daha sonra sosyal bilimlerin içerisinde İlahiyat ve din bilimleri, onların altında İslam bilimleri ve onun altında her bir anabilim dalının kendine özgün bilimsel yöntem ve yaklaşımı, en tepede ise her bir bilim adamının kendi çabasıyla oluşturduğu bilimsel yaklaşımını koyuyordu.”

Öğrencilerinin Hasan Onat'ın bilimsel yönetime, bilgiye verdiği önem ve değerler ile ilgili başka bir ifadeyle akademisyenliğine dair bazı ifadeleri şunlardır:

“Hasan Onat, tarafsız, ilkeli, idealist, çalışkan, etkin ve yetkin bir akademisyendi. Bir meseleyi bilim zemininde ele almak, onu bilim zemininde enine boyuna tartışmak, en görünür özelliklerindendi. Meselelerin, ilmi bir yöntem izlenmeden anlaşılamayacağını savururdu. Temelsiz, dayanaksız, politik konuşmaları sevmez ve tasvip etmezdi... Bir Mezhepler Tarihçisi olarak en çok önemseydiği prensiplerden birisi de yargılayıcı olmamaktı. Objektif olmak ve objektif kalabilmek, onun akademisyen kimliğinin en belirgin özelliklerindendi.” (K5)

“Hasan hocanın en önemli özelliği, ezberinin azlığı ve fikirlerinin belli bir sistematığının olmasıydı. Her ele aldığı konuyu çok uzun süreli bir araştırmaya tabi tutup, ciddi bir eleştiri süzgecinden geçirir, kendi zihninde netleştirip ona yeniden şekil verir ve bu şekilde kendi kanaati olarak ifade ederdi. Meselenin mantığı tutarlılığını da ölçer, tartar ve mutlaka sistematik hale getirirdi.” (K14)

K1, Hasan Onat'ın akademik çalışmalarında benimsediği ve uyguladığı yöntem ve süreçle ilgili net bilgiler vermektedir:

“Hasan Onat'ın İslam Mezhepleri Tarihi ve Çağdaş İslam Akımları alanıyla ilgili tarihsel-sosyolojik bir yaklaşımı benimsediğini söyleyebiliriz. Fığlalı'nın alana getirdiği kazanımları geliştirerek sürdüren Hasan Onat, *Emeviler Devri Şii Hareketleri* (Ankara 1992) adlı çalışmasında tarihsel yaklaşımdan mülhem “fikir-hadise irtibatı” olarak bilinen bir prensibi, tıpkı Watt ve Fığlalı gibi ilk Şii hareketlerin aydınlatılmasında kullanmıştır. Onat, ilk-Şii hareketleri, ortaya çıktıkları siyasi, ekonomik ve toplumsal şart ve durumlardan ibaret tarihsel bağlamları çerçevesinde analiz etmiştir.”

İnterdisipliner Yaklaşım

Hasan Onat, çalışmalarında kesinlikle bilimsellikten taviz vermemiştir. K16, hocanın bu özelliğini, “Hocamız, ‘İlimde merhamet, cehalet doğurur.’ diyerek bilimsellikten asla taviz vermezdi.” cümlesiyle belirtmektedir. Çalışmalarında taviz vermediği bilimsel özelliklerin bir kısmı öğrencilerinin ifadelerinde de yer alan “bilimsel yöntem, tarafsızlık, nesnellik, tutarlılık, sistematiklik” ve benzeridir. Ancak öğ-

rencilerinin ifadelerinde Onat'ın sıralanan özelliklerin yanı sıra bilimsel çalışmalarda öncelendiği bir husus daha öne çıkmaktadır. O da "İnterdisipliner Yaklaşım"dır. Onat'ın bilimsel çalışmalarda önemsendiği bu ilkeyi/yaklaşımı bazı öğrencileri "çok yönlü okuma" bazıları "interdisipliner yaklaşım" bazıları da "evrensel yaklaşım" olarak nitelendirmektedir. Hocanın mezhepler tarihi alanıyla ilgili çalışmalarında bu yaklaşımı etkin ve çok başarılı bir şekilde uyguladığını, bunda ise özellikle çok yönlü okumasının etkili olduğunu vurgulamaktadırlar. Öğrencilerinin Hasan Onat'ın bilimsel çalışmalarında uyguladığı interdisipliner yaklaşım, bu yaklaşımı kullanma sebebi ile ilgili bazı ifadeleri şunlardır:

"Hasan Onat, Fıglalı Hocamızdan aldığı eğitimin etkisiyle de incelediği olgu ve olayları, mezhepler ve cemaatleri, tarih, sosyoloji, coğrafya, antropoloji, psikoloji gibi çağdaş bilimlerin ışığında tarafsızlık ilkesi ile ele alırdı. Ayrıca bu hareketlerin İslam düşüncesine katkılarını tespit ederdi. Mezheplerin beşer ürünü olduğunu bu nedenle her mezhep içerisinde yanlış ve doğru bilgilerin bulunabileceğini ısrarla belirtirdi." (K5)

"Disiplinlerin hem özgünlüğünü hem de işbirliğini öne çıkaran Hocamız, öncelikli olarak her disiplinin kendi doğal sınırları içerisinde hareket etmesini daha sonra ise zorunlu kesişme noktaları üzerinden veri paylaşımını önemli görürdü." (K16)

Bilimsel çalışmalarda olay ve olgulara çok yönlü ve disiplinler arası bakabilmek üretilen bilginin değerini ve gelecek öngörüsünü artıran, evrensel tanınırlığını sağlayan önemli bir faktördür. Öğrencilerinin ifadelerinden Onat'ın çalışmalarında bu özelliği etkin bir şekilde kullandığı görülmektedir.

Akademik Paylaşım, Yeniliklere Açıklık ve Gelecek Öngörüsü

Hasan Onat, hemen bütün çalışmalarında ele aldığı konuyu günümüzle ilişkilendirmiş ve bir gelecek öngörüsünde bulunmuştur. Çünkü akademisyenliği içe dönük salt zihinsel bir çaba olarak görmezdi. İlmî, bilgiyi, bilimsel gelişmeleri güncel hayata ilişkin tartışmaların içine çeker, bunun üzerinden bir gelecek tasarımı yapardı. Böylece bilimsel-tarihi verileri günümüzün gelişmeleri ile ilişkilendirerek hem günümüzle ilgili fikir yürütür hem de gelecekle ilgili öngörülerde bulunurdu. Öğrencilerinin bu hususlardaki bazı tespitleri şunlardır:

“Hasan Onat Hoca, geniş düşünce ufku ve entelektüel birikimiyle çağı iyi okuyabilme özelliğine sahip bir akademisyendi. Hayatın, geçmişten geleceğe akan bir süreç olduğunu ifade eder, tabii seyrin gidiş rotasını önceden analiz edebilirdi.” (K4)

“Mezheplerin zihniyet dünyasını tahlil ederken güncel konularla da ilişkilendirir ve hedef kitlesi olan öğrencilerine ve daha sonra da takipçilerine karşılaştırma imkânı sunardı. Mezheplerin ya da dini eğilimlerin, köklere ve zamanın koşullarına bağlı gelişmelerini açıklamaya özen gösterirdi. Farklı bir ifadeyle mezheplerin birbiri ile irtibatını, bağlantıları/ örüntüler ağını doğru okuma yönünde önerilerde bulunurdu. Ona göre yeni nesil, üzerinde durulursa ve imkânlar sunulursa geleceği inşa etme yeteneğini geliştirebilirdi.” (K2)

Öğrencileri Onat’ın çalışmalarında yeniliklere açık, ürettiklerini başta öğrencileri olmak üzere ilgilileriyle paylaşan, zor konuları basitleştiren, akademik ancak bir o kadar da sade ve akıcı bir dil kullanan yönünü de vurgulamaktadırlar:

“Hoca bir yandan bizi yetiştiren üstad öte yandan hep kendini geliştiren bir öğrenci gibiydi.” (K11)

“Hasan Hoca ‘Paylaşmak ilmi zenginleştirir.’ ifadesini çok kullanırdı. (K14)

“Yeniliklere açık, fakat aynı zamanda kendi kafasında oturmuş olduğu ilkeleri konusunda kararlı ve tatmin olmuş bir tavır sergilerdi. (K7)

Mezhepler Tarihi Alanına Katkısı

Bir çalışma alanının, bilimsel bir disiplin haline gelebilmesi için kendi neliğini belirlemesi gerekir. Bilimsel bir disiplin olarak Mezhepler Tarihi Bilimi’nin de “ne” olduğunu ortaya koymak onun bir bilim alanı olarak kabul edilmesi demektir. Bu çerçevede Mezhepler tarihinin bilimselleşme yolunda ilk yapması gereken alanını, sınırlarını, amacını, görevlerini, yöntemini, terminolojisini, diğer bilimlerle ilişkisini ve bilimler arasındaki yerini belirlemesidir. İslam düşünce tarihinde mezhepler ile ilgili çalışmalar erken dönemlerde yapılmıştır. Ancak bütün sosyal bilimler gibi mezhepler tarihinin de sosyal bilim yaklaşımıyla ele alınmasının tarihi yakındır.

Cumhuriyet dönemi söz konusu edildiğinde mezhepler tarihinin öncü isimleri Yusuf Ziya Yörükân, Muhammed et-Tancı, Yaşar Kutluay ve Ethem Ruhi Fıglalı olarak kabul edilir. Gerçekten adı geçen

isimler, mezhepler tarihiyle özdeşleşmiş ve bu alanda çalışan her akademisyenin referans verdiği özgün çalışmalar yapmış bilim insanlarıdır. Bu isimler, Türkiye’de mezhepler tarihinin bilimselleşme sürecindeki öncü isimleridir ve mezhepler tarihi geleneğini oluşturan silsileyi gösterir. İşte Hasan Onat bu silsilede Ethem Ruhi Fığlalı’nın asistanı ve bu geleneği devam ettiren bilim insanıdır. Onat’ın öğrencileri “Sizce Hasan Onat’ın Mezhepler Tarihi’ne kazandırdıkları nelerdir?” sorusuyla ilgili ifadelerinde bu silsileye ve geleneğe özellikle vurgu yapmaktadırlar.

Öğrencilerinin Hasan Onat’ın, hocası Ethem Ruhi Fığlalı’dan sonra mezhepler tarihi alanına yaptığı katkılarla ilgili öne çıkardıkları bazı tanımlamaları şu şekilde sınıflandırmak mümkündür.

Alanın Bilimselleşmesi: Metodolojiyi Kurmak

Öğrencilerinin hepsinin üzerinde birleştiği ortak nokta, mezhepler tarihinin Yusuf Ziya Yörükân ile başlayan bilimselleşme sürecinin Hasan Onat ile beraber bağımsız bir bilim dalı olarak gelişerek kurumsallaşmasıdır. Bu bağlamda Onat’ın, alanına en önemli katkısı mezhepler tarihinin metodolojisini kurmak olmuştur. K5’in belirttiği üzere “Hasan Onat, ilahiyat bilimleri arasında ayrı bir anabilim dalı halini alan İslam Mezhepleri Tarihi’nin yönteminin kalıcı çizgilerle şekil almasını, onun ayrı bir bilim sahası olarak tanınır olmasını, mezheplerin sağlıklı bir biçimde anlaşılması ve yorumlanması için gerekli olan bakış açısının kazanılmasını sağlayan” kişidir.

Öğrencileri Hasan Onat’ın metodolojisini, “zihniyet çözümlemesi, fikir-hadise irtibatı, kaynak kritiği, süreç bilinci, tarih algısı, mezhepler üstü yaklaşım, menkulde makul olanı aramak, kök değerler, disiplinlerarası yaklaşım” gibi kavramları referans vererek açıklamaktadırlar. Öğrencilerinin bununla ilgili bazı ifadeleri şunlardır:

“Hasan Onat, İslam Mezhepleri Tarihi alanına yönelik olarak bir metodoloji geliştirmeye talip oldu ve hinterlandı geniş bir etki oluşturabildi. Onun üzerinde durduğu zihniyet çözümlemesi, fikir-hadise irtibatı, kaynak kritiği ve süreç izleme yöntemleri, geliştirdiği metodolojiye değer katmakta ve özgün kılmaktadır... Çalışmalarını yoğunlaştırdığı mezhepler konusunda Hasan Onat, mezhepler üstü bir yaklaşımla her mezhebin sonradan ortaya çıkmış beşeri oluşumlar olduğunu ve İslam’la özdeşleşemeyeceğini savunmuştur. Bu yöntem, Kur’an-ı Kerim’i merkeze alan bir yapılanmayı öngörerek

erken devir idealizasyonunu, geçmişi kutsallaştırmayı ve geleneği dinleştirmeyi reddeder. İslam'ın yüksek değerlerine ve Kur'an'ın öğretilerine bütün insanlığın ihtiyacı olduğuna işaret eder. Bunun için aklın yeniden keşfedilmesi ve Müslümanların meydana getirdiği bilimsel birikimin eleştiri süzgecinden geçirilmesi gerekir. Kısacası Müslüman insan bilerek inanmak, bilerek yaşamak, inancının ve davranışlarının vahyi ve mantıki temellerini bilmek durumundadır.” (K2)

“İslam Mezhepleri tarihine bilimsel hüviyeti kazandırma konusunda ciddi emek sarf eden Hasan Onat hocamızın “fikir-hadise irtibatı” olarak kavramsallaştırdığı yönlemsel ilkesi, alandaki pek çok çalışmaya yön vermiştir. Bu noktada Hasan Onat, zaman-mekân ve fikir kaymasına dikkat etmenin neticeleri üzerinde durmuş ve bu iki ilkenin göz ardı edilmesi halinde Müslümanların birikimi ve geçmiş hakkında doğru bilgi edinmenin mümkün olmadığını ifade etmiştir.” (K17)

K1, Hasan Onat'ın metodolojiye olan katkısını hocanın kullandığı temel kavramları ilkeselleştirerek bunların nasıl bir yöneme dönüştüğü bağlamında değerlendirmektedir:

“Öncelikle Mezhepler Tarihi araştırmalarında düşüncelerin gelişim seyrini takip edebilmek, kırılma noktalarını görebilmek, fikirlerin tarihsel akış içinde geçirdiği istihaleleri tespit edebilmek için süreç takibini, alanın olmazsa olmaz ilkesi haline getirdi. Onun yaptırdığı çalışmalarda süreç algısı ve süreç takibi hep merkezi bir konumda oldu. Mezhepler Tarihi'ni diğer İlahiyat disiplinlerine metodoloji açısından katkı sağlayan bir disiplin haline getirdi. Mezhepler Tarihi literatürüne “fikir-hadise irtibatı” prensibi onun çalışmalarıyla girdi. Geçmiş ile tarih arasındaki farkı ön plana çıkartarak geçmişteki din anlayışının değişerek, dönüşerek bugüne ulaştığı konusunda farkındalık oluşturdu. Mezhepler hakkında güvenilir ve doğru bilgi sahibi olmak, mezheplerin hak ya da batıl olduğuna bakmaksızın İslam düşüncesine yaptığı katkıları araştırmayı gerektirdiği bilincini aşıladı. Çünkü ona göre, hiçbir mezhep bütünüyle iyi değildir, bütünüyle hak değildir, her mezhebin doğrularının yanında yanlışları da vardır. Mezhepler tarihçileri için, mezhepleri yargılamak yerine onları anlamak merkezli bir yaklaşım geliştirdi.”

K1'in ifadelerinden anlaşılmaktadır ki, Hasan Onat, metodolojisini evrensel bilim anlayışıyla sosyal bir bilimci olarak kurmaya çalışmaktadır. Tarih çalışması yaptığının farkında ve tarihi verileri hangi araştırma modeli ve yöntemiyle inceleyeceğini çok iyi bilmekte ve

bunu çalışmalarında uygulamaktadır. Bunlardan da önemlisi bu metodolojinin arkasındaki bilim ve tarih felsefesinin farkındadır. Öğrencilerinin, hocanın metodoloji konusunda kendilerine okuttuğunu söyledikleri metodoloji eserleri de bunu göstermektedir. Örneğin K1, “Derslerinde Eric Hoffer’ın “Kesin İnançlılar”ını, Vamık Volkan’ın “Körü Körüne İnanç”, David Eagleman’ın “İncognito”, Friedman’ın “Dünya Düzdür”, Amin Maoluf’un “Çivisi Çıkmış Dünya”, John Tosh’un “Tarihin Peşinde”, Harari’nin “21. Yüzyılda 21 Ders” gibi kitapların okunup tartışıldığını söylemektedir. Ayrıca öğrencileri Onat’ın, derslerinde bilim felsefesi, tarih felsefesi ve bilimsel araştırma yöntem ve teknikleri ile ilgili kitapları okuttuğunu ve tartıştıklarını vurgulamaktadırlar.

Öğrencilerinden bazıları, “İslam Mezhepleri Tarihi alanında kavramlaştırmalara; yeni kavramlar oluşturmaya teşvik ederdi. Bu bağlamda alana kazandırdığı ‘fikir-hadise irtibatı’ ve ‘menkulde makul olanı aramak’ gibi kavramlarla örneklik teşkil etmiştir.” (K8) tespitiyle Hasan Onat’ın metodolojisi ile özdeşleşen fikir-hadise irtibatı, kök değerler, İslam ortak paydası ve benzerini hocanın alana kazandırdığı yeni kavramlar olarak değerlendirmektedirler. Bu tespit doğrudur. Çünkü metodoloji ve bilimsel yaklaşım kavramlarla kurulur. Kavramlar üst düzey soyutlamalar olup alana metodolojik olarak nasıl yaklaşılması gerektiğinin de en önemli yapı taşlarıdır. Onat, bu kavramlarla hem alanın metodolojisinin üzerine kurulduğu yaklaşımı hem bu yaklaşımın temel kavramlarını hem de bu kavramlar vasıtasıyla tarihin ve tarihi verilerin nasıl okunup günümüzde nasıl anlaşılması gerektiği ile ilgili bakış açısını ve gelecek tasavvuru inşa perspektifini ve yapı taşlarını oluşturmuştur.

Sistemik Bilgi Üretme

Hasan Onat, alanın metodolojinin geliştirilip kurulmasında öncü olduğu kadar bu metodolojiye göre mezhepler tarihi alanında yaptığı çalışmalarla alanına muhteva açısından da çok önemli katkı sağlamıştır. Öğrencileri, Onat’ın metodolojisinin en iyi kendi yazdığı eserlerde somut bir şekilde görüldüğünü vurgulamaktadırlar. K1’in, “onun yaptırdığı çalışmalarda süreç algısı ve süreç takibi hep merkezi bir konumda oldu.” ifadesi aslında Onat’ın, sistemik bilgi üretme

yaklaşımının da temel referansıdır. Bu cümleden olarak K10'un, hocanın metodolojisinde önemli bir yer tutan süreç bilinci ve tarih algısı ile ilgili aşağıdaki tespitleri bu bağlamda önemlidir:

“Bunun yanında hocamızın belki de en çok üzerinde durduğu husus süreç bilinci ve tarih algısıydı... Bu husus bilhassa Müslümanların sağlıklı bir tarih bilincine sahip olabilmeleri noktasında önemliydi... Bu problemi başından fark edip ısrarla dile getiren hocamız, çıkış yolu olarak doğru, güvenilir, tutarlı bir tarih yöntemi önermekteydi. Bu aynı zamanda Müslümanların günümüzde geçmiş üzerinden birbirleriyle giriştikleri hesaplaşmanın önüne geçmek anlamında da önemliydi.”

K1 ve K10'un ifadeleri, Hasan Onat'ın metodolojik yaklaşımı kadar mezhepler tarihi alanında nereden başlayarak bu yöneme göre bilgi üretilmesi gerektiğini de işaret etmektedir. Onat, bu yaklaşımına uygun olarak mezhepler tarihi ile ilgili çalışmalarına doktorasından itibaren ilk mezheplerin teşekkülü döneminden başlamıştır. Bunun ilk örneği, 1993 yılında Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları arasında *Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği* adıyla yayımlanan doktora çalışmasıdır. Onat'ın çalışmaları incelendiğinde geçmişten günümüze doğru bir çizgi takip ettiği açıkça görülür.

Hasan Onat, sistemli bilgi üretme yaklaşımını kendi çalışmalarının yanı sıra yaptırdığı lisansüstü tezlerde -hatta kendisinden görüş almaya gelen araştırmacılara da tavsiye etmek suretiyle devam ettirmiştir. K2, bu yaklaşımın hocanın bir projesi olduğunu belirtmektedir: “Hasan Onat, aynı zamanda master ya da doktora çalışmalarında klasik dönemdeki her mezhep üzerine en az bir uzman yetiştirme projesini, zamana yayarak gerçekleştirme gayreti içinde olmuştur.” Öğrencilerinin sistematik bilgi üretmede Onat'ın yaptırdığı tezlerle de alana önemli katkılarda bulunduğu ile ilgili ifadelerinden bazı örnekler şunlardır:

“Alanı bir bütün olarak görüp biri birini tamamlayan tezler yaptırması sayesinde bu alanda çok ciddi bir birikim oluşturmuştur. Başta Şiilik olmak üzere itikadi İslam mezhepleriyle ilgili çalışmaların Türkiye’de dünyada örnek gösterilebilecek seviyeye ulaşmasında en büyük pay ona aittir.” (K14)

“Mezheplerin oluşumunu ve gelişimini, kendi kaynakları ve tarihsel bağlam üzerinden etraflı bir biçimde aynı zamanda ilmî usullere bağlı olarak ortaya koyma çabası güden İslam Mezhepleri Tarihi'nin

klasik dönemde varlık kazanmış unsurları olan mezheplerle ilgili Hocamızın yaptırdığı doktora tezleri, onun alana en büyük katkısı olarak değerlendirilebilir.” (K16)

“Öte yandan verdiği lisansüstü tezler belirli bir plan çerçevesinde olmuştur. Bu bağlamda öncelikle mezheplerin teşekkül süreçlerini doktora tezleri olarak vermişti. Nitekim bu sayede Mutezile, İmamîye Şiası, Zeydilik, Karmatilik, Eş’arilik gibi mezheplerini teşekkül süreçleri ortaya konmuştur. İkinci aşamada oluşum süreçlerinden sonraki dönemleri tez konusu olarak çalıştırmıştı.” (K8)

Hasan Onat’ın bilimsel çalışmalarda bilimsel zihniyeti, devamlılığı ve birikimliliği çok önemseydiğini, tek başına çalışan veya üreten birisi olmadığını, ekip çalışmasını çok sevdiğini ve bu konuda iyi bir yönlendirici olduğunu vurgulayan K1’in, hocanın başta kendisinin özellikle klasik dönemden başlayarak mezhepler tarihi üzerine kronolojik çalışma yapmasını ve ardından öğrencilerine de tezler yaptırmasının amacıyla ilgili aşağıdaki değerlendirmeleri önemlidir:

“Türkiye’deki dini ve mezhebi sorunların çözümü ile ilgili büyük idealleri ve öngörülerini vardı. Bunu gerçekleştirmek için, mezhepleri ve fikri yapıları çalıştırdığı tezleri konu yaparak ilk dönemden başlayarak günümüze kadar getirmek istiyordu. Bu yüzden yaptırdığı doktora tezlerinin birbirini tamamlayacak şekilde olmasını planlıyordu. Amacı İslam düşüncesinin büyük bir haritasını ortaya çıkarabilmektir ve bunu kısmen başardı. İlk dönem mezheplerinden Haricilik, Mürcie, Mu’tazile ve Şia konusunda güçlü bir birikimin oluşması ve ilk 3 asrın düşünce dünyasının ana arterlerini fotoğraflamak onun yaptırdığı çalışmalar sayesinde mümkün hale geldi.”

Öğrencileri, Hasan Onat’ın, mezhepler tarihi alanında sistematik bilgi üretme konusunda yaptırdığı yüksek lisans ve doktora tezlerinin yanı sıra öğrenci yetiştirmek suretiyle de alana önemli bir katkı yaptığı konusunda hemfikirdirler. Onat’ın her öğrencisi özellikle mezhepler tarihi alanına akademisyen yetiştirme konusundaki katkısını istisnasız belirtmektedirler:

“Hocamız, şu an aktif olarak İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalında çalışmalarını yürüten arkadaşlarımızın tamamına yakınına bir şekilde katkıda bulunmuştur. Dolayısıyla kendilerinin bugünlere gelmemizdeki katkısının ne kadar büyük olduğunu unutmamız mümkün değildir.” (K5)

“Hoca sadece kendi öğrencileri değil diğer Mezhepler Tarihçileri üzerinde de önemli etkiye sahipti. Onlara da hep kucak açmış, onlar da

hocayı sevip saymışlardır. Sık sık görüşlerine müracaat ederek ondan istifade ederlerdi.” (K14)

Hasan Onat’ın mezhepler tarihi alanına öğrenci yetiştirme konusundaki titizliğini göstermesi açısından son olarak K1’in aşağıdaki tespitleri de dikkat çekicidir:

“Bilim adamı olmaya namzet tecessüs ruhlu öğrencileri lisans döneminde seçer ve onlara çok sayıda kitap okuturdu. Okunan kitapları birlikte tartışmak için özel zaman ayırırdı. Özellikle öğrencilerin özgüven sahibi olmasına, eleştirel yaklaşma ve özgür düşünme yeteneklerinin gelişmesine katkı sağlayacak kitaplar okuturdu. Daha sonra özgün konularda onlara lisans tezi verirdi. Onunla bu macerayı yaşayan her öğrenci, bilim dünyasına ilk adımını atmış olurdu. Onun bu şekilde ilgilendiği pek çok öğrencisi şu anda çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yapmaktadır.”

Alanının Ötesinde: İlahiyat Alanına Katkı

Hasan Onat, mezhepler tarihi alanıyla özdeşleşmiş bir akademisyendir. Ancak o aynı zamanda lisans eğitimini ilahiyat alanında yapmış bir ilahiyatçıdır. Dolayısıyla kendi alanının yanı sıra ilahiyat alanının problematikleriyle de ilgilenmiş, alanın çeşitli konularıyla ilgili çalışmalar yapmıştır. Bu onun ilahiyatçılığının yanı sıra evrensel ilim anlayışının ve yaptığı çoklu okumaların doğal bir sonucudur. Öğrencileri, Onat’ın öncelikle ilahiyat alanına metodoloji açısından katkı yaptığının belirtmektedirler:

“O, bilim alanından hareketle İlahiyat bilimlerinin konumunu belirler ve İlahiyat Fakültesi’ni, Üniversitenin içinde evrensel ölçekte bilim üretmesi gereken bir bilim yuvası olarak değerlendirdi... Bu bağlamda ilahiyat çalışmalarının bilimselliği konusunu gündeme getirdi. Bu tartışmanın İlahiyat bünyesinde dile getirilmesi oldukça önemliydi. Sonrasında İlahiyat bilim alanlarının Sosyal Bilimler içindeki yerini belirlemeye çalıştı. Piramit analogisi olarak değerlendireceğimiz bir karşılaştırmayla bilim alanındaki yükselmeyi beş basamakta inceledi. Bu örnekleme, İlahiyat bilimlerinde daha önce denenmemiştir.” (K2)

“Öğrencilerine özelde mezhepler tarihinde, genelde ilahiyat disiplinlerinde mukayeseli eğitim ve araştırma becerisini kazandırdı... İlahiyat araştırmalarında, bilimsel bilgi ve eleştirel yaklaşımın gelişmesi için çok çaba gösterdi.” (K1)

Öğrencileri, Hasan Onat'ın genelde ilahiyat özelde ise İslam bilimleri alanındaki metodolojik katkı ve rehberliğini ayrıca belirtmektedirler:

“İslam Mezhepleri Tarihi ve Çağdaş İslam Akımlarının bilimsel temelde ele alınmasına büyük katkılarının yanı sıra İslam Bilimlerinin de bilimsel yöntemlerle ele alınması gerektiğini vurgulayarak örnek oldu ve rehberlik etti.” (K5)

Hasan Onat, pek çok çalışmasında İslami ilimlerin metodolojisine dolaylı olarak vurgu yaptığı gibi bu konularla ilgili makaleler de yazmıştır.⁶

Öğrencilerinin ifadelerinden Hasan Onat'ın ilahiyat alanına metodolojinin yanı sıra muhteva açısından da önemli katkılar yaptığı anlaşılmaktadır. Bu alandaki katkısının daha çok Müslümanların güncel problemleri ve çözümleri konusunda bir farkındalık oluşturmak ve bunun ancak bilimsel bilgi ile yapılabileceği konusunda onlara rehberlik etmek amacıyla yaptığı çalışmalar olduğunu vurgulamaktadırlar:

“Hasan Onat, pek çok alanda bilimsel bilgi üretme sürecine katkıda bulunmuştur. Şiilik, Alevilik-Bektaşılık gibi temel konuların yanında İslam dünyasının sorunlarını çözme hususunda önemli adımlar atmıştır. Bu perspektifte küreselleşme, kimlik, özgürlük, terör ve şiddetin kaynakları, kadın, medeniyet gibi güncel konular üzerine çalışmalar yapmıştır.” (K17)

“Ülkemizdeki ve İslam dünyasındaki pek çok problemin bilgi eksikliğinden kaynaklandığını vurguladı. Hacı Bektaş Veli'nin “İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır.” sözünü birçok makalesinde ve söyleşisinde vurgulamıştı. Bilimin ve vahyin ışığında Müslümanların ortak paydada birleşebilmelerinin imkân ve yollarını aramıştı.” (K5)

⁶ Hasan Onat, “Bilgi, Bilim ve Yöntem”, *İslam Bilimlerinde Yöntem*, ed. Halis Albayrak (Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi Yayınları, 2009), 5-26; Hasan Onat, “Bilgi, Bilim ve Bilimsel Yöntem”, *İslam Bilimlerinde Yöntem*, ed. Hasan Onat (Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi Yayınları, 2017), 4-31; Hasan Onat, “İlahiyat Çalışmalarının Bilimselliği: Tarih Bilinci ve Süreç Algısı”, *İslam Bilimlerinde Yöntem*, ed. Hasan Onat (Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi Yayınları, 2017), 56-112; Hasan Onat-Sönmez Kutlu, “İslam Bilimleri”, *İslam Bilimlerinde Yöntem*, ed. Hasan Onat (Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi Yayınları, 2017), 113-133.

Vurgulanması gereken bir husus da Hasan Onat'ın ürettiği bilgiyi radyo ve televizyon aracılığıyla toplumun çok farklı kesimlerine ulaştırmış olmasıdır. Onat akıcı, güzel ve sade Türkçesiyle çeşitli iletişim vasıtalarını kullanmak suretiyle İslam dini ve Müslümanların problemleriyle ilgili pek çok konuyu toplumla buluşturmuş bir akademisyendir.

Öğrencilerine Bıraktığı Miras

Akademik kariyerinin en önemli dönemlerini danışmanlığını yapan hocasıyla geçiren bir ilim öğrencisinin, onun kişilik özelliklerinden etkilenmemesi mümkün değildir. Hasan Onat'ın öğrencilerinin her birinin, "Hasan Onat'tan ne öğrendiniz?" sorusuna verdikleri cevaplar, hocanın insani, eğitimci ve akademik yönüyle ilgili yaptıkları açıklamalarıyla paralellik göstermektedir. Verilen cevaplar içinde tabii olarak "bilim, bilimsellik, bilimsel yöntem, eleştirel zihniyet..." ön plandadır. Ancak bütün öğrencilerinin Hasan Onat'ın insani, eğitimci ve akademik özelliklerinden öğrendiklerini birbiri arkasına sıraladığı görülmektedir. Bu bağlamda bazı öğrencileri hocanın bilimselliğini öne çıkarırken bazısı eğitimciliğini bazısı da insani yönü ile ilgili özelliklerini incelemektedir. Onun için bu kısımda bir sınıflandırma yapmak yerine öğrencilerinin Hasan Onat'tan aldıkları miras ile ilgili aşağıdaki örnekler verilmiştir.

"Hasan Onat'tan şahsen bilimsel "okumayı" ve "düşünmeyi" öğrendim." (K15)

"Öncelikle Hasan hocam, bana özgür olmayı ve özgür düşünmeyi aşmıştır. Bu benim için en önemli mirastır. Hasan Hocam'dan, aklın ve dinin insan hayatında ne kadar önemli olduğunu, paylaşmanın insan hayatını anlamlı kılan bir değer olduğunu öğrendim." (K12)

"Hasan Hoca "Paylaşmak ilmi zenginleştirir." ifadesini çok kullanırdı. Bunu kendisi düstur edinmiş ve bizlere de sirayet ettirmişti. Bu yüzden biz de bilgi ve fikirlerimizi paylaşmaktan hep keyif aldık." (K14)

"İnsan onuruna saygı, eleştirilere tahammül, farklılıklara saygı, adaletle anlama, takdir etme, insan olmanın ancak emekle mümkün olduğu hocamızın en kıymetli tavsiyelerinden yazabildiğim yalnızca bir kaçıdır." (K17)

“Doğru bilginin doğuracağı sonuçların leh veya aleyhte olmasına bakmaksızın peşinde koşmamızı sağladı. Olaylara çok yönlü yaklaşılabilmeyi ve bilimsel metotlarla incelemeyi öğretti. Malumattan çok elde edilen malumatı ilme dönüştürmeyi öğretti. Hocamdan ilim ve insanlık namına çok şey öğrendim. Ders anlatışından soru soruşuma; olayları ele alışından bilimsel metodu kullanımında velhasıl ilimi ve insani birçok davranışında Hasan Hocamın bende bıraktığı izleri bizzat kendim görebiliyorum.” (K11)

“Hasan Onat hocamın öğrencilerine gösterdiği nezaket, olumsuz söz ve davranışlara tahammülü, onları üzecek söz ve davranışlardan kaçınmasını kendimize örnek almaya çalıştık. Bu bağlamda hocadan aldığım bazı tutumlar: Öğrenciye “kendisinin değerli olduğunu” hissettirme. Ne kadar ilgisiz konuşsa da öğrenciyi sonuna kadar sabırla dinleme. Öğrencinin benim fikirlerime katılmasının zorunlu olmadığını; beni rahatça eleştirebileceğini sık sık vurgulama.” (K8)

“Hasan Onat’ın bıraktığı en önemli mirasın İslam kültür ve medeniyetini bilimsel yöntemlerle anlama çabası olduğunu söyleyebilirim. Eleştirel bir zihniyetle, kaynak kritiği yaparak, geçmişi anlatan rivayetleri kutsal metinler gibi değil de anlaşılması gereken birer malzeme olarak incelemenin önemine sürekli vurgu yapan özelliği sürekli hatırlanacaktır.” (K6)

“Hocamdan sevgi, saygı, nezaket, hoşgörü, kibarlık, tevazu gibi insani değerleri; sorgulamak, eleştirmek ve eleştiriye açık olmak, farklı fikirlere tahammül etmek gibi beceriler ile İslam mezhepleri tarihi alanında nasıl araştırma yapmam gerektiğini, alanın metot ve tekniklerini, analitik düşünmeyi, kaynakları okumayı, verileri yorumlamayı, değerlendirme yapabilmeyi ve akademik üslubu öğrendim.” (K13)

Hasan Onat’tan öğrencilerine kalan miras ile ilgili son bir örnek, hocanın ilk doktora öğrencisi, asistanı, meslektaşı olan ve onu “iyi bir dost, kardeş, arkadaş, sırdaş, baba ve aile dostu” olarak nitelendiren K1’in ondan neler öğrendiği ile ilgili aşağıdaki ifadeleridir:

“Hasan Onat, hayatta iken bazı kimselerin yerli yersiz eleştirilerine tahammül etmesi ve çoğu kere gülüp geçmesi, bu konuda benim için önemli bir örnek teşkil etti. Kişisel kısır çekişmelerden hep uzak durmaya çalıştım. Onun bilimsel yönteminin temel ilkelerini oluşturan “kaynak kritiği”, “eleştirel yaklaşım”, “mezheplerüstü yaklaşım”, “fikir-hadise irtibatı”, “yaşayan mezheplerle ilgili canlı tanıklardan faydalanma”, “disiplinler arası yaklaşım” ve benzeri yöntemler benim araştırmalarımın da esasını oluşturdu. Öğrenciler için ders dışında kitap okutarak ilmi tartışma ortamları oluşturma ve

fikirleri paylaşma imkânı yaratma konusunda benim için örnek oldu. Birlikte pek çok ilmi çalışma, toplantı, sempozyum ve tartışmada yer almam sebebiyle, onun ilmi nezaketi, mütevazılığı, kibarlığı ve paylaşımcılığından en fazla yararlananlardan birisi idim. Özellikle televizyonculuğu ve radyoculuğu konusundaki tecrübelerinden çok faydalandım.”

Sonuç

Hasan Onat’ın öğrencileri, onun insani yönüne ilişkin en çok, nazik ve kibar oluşunu, öğrenciye, emeğe, bilgiye saygısını, eleştiriye açık oluşunu, rasyonel, esprili, cömert, vefakâr, kararlı, çalışkan, adaletli, vatanperver oluşuyla doğa aşkını öne çıkarmışlardır.

Öğrencileri, Hasan Onat’ın eğitimci yönüne dair interaktif ders işleyişine, öğrenme ve öğretme süreçlerindeki iletişim becerisine, öğrenci merkezli ders işleme yaklaşımına, öğrencilerinde eleştirel düşünme, problem çözme gibi üst düzey zihinsel becerileri geliştirme çabasına, öğrencilerini düşünmeye ve anlamaya yöneltme gayretine ve öğrenci rehberliği konusundaki becerisine vurgu yapmışlardır. Bunların yanı sıra Onat’ın, öğrencilerini motive eden ve onlara güvenen tutumuna ayrı bir vurgu yapmışlardır.

Akademik özellikleri konusunda bütün öğrencilerinin istisnasız öne çıkardıkları husus, Hasan Onat’ın bilimselliğidir. Bunun yanı sıra disiplinlerarası yaklaşımına, akademik paylaşımına, yeniliklere açık oluşuna ve gelecek öngörüsüne vurgu yapmışlardır. Bu bağlamda Onat’ın mezhepler tarihi alanına yaptığı en önemli katkının da istisnasız alanın metodolojisini geliştirip gelenek oluşturması olarak belirtmişlerdir. Yine bıraktığı eserler, yetiştirdiği öğrencilerin de hocanın mezhepler tarihi alanına yaptığı en önemli katkılardan biri olduğunu vurgulamışlardır.

Öğrencilerinin, Hasan Onat’tan aldıkları miras ya da ondan öğrendikleri konusundaki ortak vurguları ise bilimsel yöntemdir. Bunun yanı sıra onun nezaketi, çalışkanlığı, cömertliği gibi insani yönü ve öğrenci merkezli oluşu, ders anlatış biçimi gibi yönlerini örnek aldıklarına da vurgu yapmışlardır.

Öğrencilerinin, gözüyle Hasan Onat, insani erdemleri hayatının her alanında davranışa dönüştüren, bilgiyi, bilimselliği, düşünmeyi,

araştırmayı, kitap okumayı bir yaşam biçimi haline getiren, genelde insanlığın özelde Müslümanların problemleri üzerinde düşünüp bilgi üreten, hayatını ilme ve insanlığa adayan, arkasında herkesin yararlanabileceği çok yönlü miras bırakan ve bunlarla daima yaşayacak ve örnek alınacak erdemli bir insan, duruşuyla, konuşma üslubuyla, çok yönlü bilgi birikimiyle bir karizma ve iyi bir akademisyendi.

KAYNAKÇA

- Özdemir, Ali. *Yönetim Biliminde İleri Araştırma Yöntemleri ve Uygulamalar*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2008.
- Baltacı, Ali. “Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (2018), 231-274.
- Balcı, Ali. *Sosyal Bilimlerde Araştırma. Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2005.
- Bryman, Alan. *Social Research Methods*. Oxford UK: Oxford University Press, 2001.
- Creswell, John W. *Research Design: Qualitative, Quantitative, And Mixed Methods Approaches*. California: Sage Publications, 2003.
- Onat, Hasan vd. *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi Yayınları, 2007.
- Onat, Hasan vd. *Temel Dinî Bilgiler: Ders Kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Onat, Hasan. “Bilgi, Bilim ve Bilimsel Yöntem”. *İslam Bilimlerinde Yöntem*. ed. Hasan Onat. 4-31. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi Yayınları, 2017.
- Onat, Hasan. “Bilgi, Bilim ve Yöntem”. *İslam Bilimlerinde Yöntem*. ed. Halis Albayrak. 5-26. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi Yayınları, 2009.
- Onat, Hasan. “İlahiyat Çalışmalarının Bilimselliği: Tarih Bilinci ve Süreç Algısı”. *İslam Bilimlerinde Yöntem*. ed. Hasan Onat. 56-112. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi Yayınları, 2017.
- Onat, Hasan. *Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Onat, Hasan. *İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2019.

- Onat, Hasan. *Türkiye’de Din Anlayışında Değişim Süreci*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003.
- Onat, Hasan-Kutlu, Sönmez. “İslam Bilimleri”. *İslam Bilimlerinde Yöntem*. ed. Hasan Onat. 113-133. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi Yayınları, 2017.
- Üçok, Nuran vd. “Prof. Dr. Hasan Onat’ın Akademik Yayınları, Gazete Yazıları, Söyleşileri ve TV Programları”. *Türk Yurdu Dergisi* 399 (2020), 1-12.

Ek: Mülakat yapılan akademisyenler listesi: (Doktora bitirme yılı esas alınarak sıralanmıştır)

- Prof. Dr. Sönmez Kutlu, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Prof. Dr. Osman Aydın, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Prof. Dr. Yusuf Benli, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Prof. Dr. Muharrem Akoğlu, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Doç. Dr. Ahmet Bağlıoğlu, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Prof. Dr. Sıddık Korkmaz, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi
- Prof. Dr. Mehmet Atalan, Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Prof. Dr. Metin Bozan, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Prof. Dr. Ömer Faruk Teber, Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Doç. Dr. Muzaffer Tan, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Doç. Dr. Mehmet Keskin, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Doç. Dr. Ahmet Şahinoğlu, Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi
- Doç. Dr. Yusuf Gökalg, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Prof. Dr. Cemil Hakyemez, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Doç. Dr. Mederbek Kadyrov, Kırgızistan Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi İsmail Akkoyunlu, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Fatmanur Alibekiroğlu Eren, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

SUMMARY

Hasan Onat, in his academic life for nearly forty years, following the studies and methodologies of his masters: Yusuf Ziya Yörükân (d. 1954), Mohammed b. Tâvî et-Tancî (d. 1974) and Ethem Ruhi Fığlalı is a scholar in the field of Islamic Sects in Turkey who paves the way for the formation of a tradition in the field, leads the institutionalization of the field, and continues to contribute to the field with academic studies that students Onat has trained.

The basic problematic of this article, "*Who is Prof. Dr. Hasan Onat though the eyes of his students?*" based on the question, it is aimed to determine Onat's scientific heritage and tradition with humanitarian, educational and academic aspect, contribution to the field of history of sects, that he left to his students, currently working as a faculty member in the Department of History of Islamic Sects.

The research is designed from qualitative research patterns to phenomenological approach. It is used the "*Criterion sampling*" in order to determine the participants in the study, in which all participants who met the pre-determined criteria from the intended sampling techniques were included in the research. In the research, according to the basic criteria determined, it is interviewed with 17 faculty members whose entire doctoral process was completed under the guidance of Hasan Onat and who are studying in the Department of Islamic Sects of the faculties at any university. The research data has been obtained through a semi-structured interview form sent to the study group and interviews conducted via Google meets. The themes of the research are determined by encoding the qualitative

data from the semi-structured interview form structurally and clearly by content analysis.

In the study, the participants were asked the following questions in order to obtain the answer to the basic question of the following research, "Who is Prof. Dr. Hasan Onat through the eyes of his students?":

1. What do you think Who Hasan Onat is? How did he have a personality? Do you have a moment that you have experienced his personality traits? Can you give examples?

2. What kind of instructor do you think Hasan Onat was? Can you give me examples?

3. How do you think Hasan Onat was an academic, what are the main characteristics of him that express his academism? Can you explain by giving examples?

4. What do you think Hasan Onat has gained the History of the Sectarrians? Can you give sample (s)?

5. How do you think he has been inherited to his students? Or what did you learn from Hasan Onat?

The answers that students gave to questions about Hasan Onat were evaluated under the main themes of "humanitarian aspect, educator-instructor aspect, academic aspect, contribution to the field of History of the Sectarrians and heritage left to their students" within the scope of the research. Although the research is based on the main themes in question, it seems that the descriptions of Hasan Onat are interconnected in the statements of his students. For example, they evaluate the human aspect and academic aspect of the teacher, the teaching aspect and his contribution to the field of the History of the Sects, or the heritage and example they receive from him, or even their understanding of religion together. One participant answered for the question of "What kind of personality do you think Hasan Onat had?". His statements about the question are as follows:

"When Hasan Onat is called, it comes to mind to reading, questioning, thinking, discussing, analysing, approaching and sharing different ideas with tolerance. He used to do readings from different disciplines in a multifaceted way. The gate like the heart was clear to everyone. He was sincere and honest, not prejudiced, but consistent. He used body language effectively as well as speaking plain Turkish. He knew what to say and how to say it. He was very kind and kind. He listened patiently to things he didn't like. He was curious and investigative, but patient and determined. He was closely following current developments. He had a creative mind and confidence. He judged events objectively and impartially. He emphasized that religion came not to create problems, but to guide the solution of problems. He always emphasized a human-centered understanding of religion. He showed love and respect for everyone, regardless of language, religion, sect, cult, community or political difference."

The findings of the research on the main themes given above are as follows:

Hasan Onat's students have highlighted his love of nature with his kindness and kindness, respect for students, knowledge, and openness to criticism, rational, witty, generous, loyal, determined, hard-working, fair, and patriotic. They have emphasized the interactive coursework of Hasan Onat's communication skills in learning and teaching processes, student-centered course processing approach, efforts to develop high-level mental skills such as critical thinking and problem solving in his students, his efforts to direct his students to think and understand, and his ability to guide students. In addition, they have placed a separate emphasis on Onat's attitude, which motivates and trusts his students as an instructor.

The point that all his students have stand out without exception in terms of their academic characteristics is the scientific nature of Hasan Onat. In addition, they have emphasized their interdisciplinary approach, academic sharing, openness to innovation and foresight for the future. In this context, they have stated that Onat's most important contribution to the field of history of sects is to develop the

methodology of the area and create tradition without exception. And the works he left emphasized that the students he trained are among the most important contributions that Onat made to the field of sectarian history.

The common emphasis of his students on the inheritance they received from Hasan Onat or what they learned from him is the scientific method. In addition, they have emphasized that they follow his example such as his kindness, hard work, generosity, human aspect and student-centeredness, and the way he teaches. At the end of the research from the statements of their students, it has been concluded that Hasan Onat is a virtuous person who transforms human virtues into behaviour in all areas of his life, who prioritises knowledge, science, thinking, research, reading and converts all to a way of life, who devotes his life to knowledge and humanity, who generally thinks about the problems of Muslims in particular, who is the very directional heritage that everyone can benefit, and who will always be remembered as a well academician with his charisma, his speaking style, his multi-faceted knowledge.